

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra filosofie a religionistiky

Diplomová práce

**Je odpovědnost vůči budoucím generacím relevantní
téma pro sociální práci?**

Vedoucí práce: PhDr. Vojtěch Šimek, Th.D.

Konzultant práce: Mgr. Helena Machulová, Ph.D.

Autorka práce: Bc. Hana Adámková

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: 2.

2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 30. 3. 2021

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu této diplomové práce PhDr. Vojtěchu Šimkovi, Th.D. za cenné rady v oblasti etiky a metodické vedení práce. Zároveň děkuji konzultantce práce, Mgr. Heleně Machulové Ph.D. za zpětnou vazbu v oblasti sociální práce.

OBSAH

1. ÚVOD.....	5
2. SOCIÁLNÍ PRÁCE	8
2.1. SOCIÁLNÍ PRÁCE JAKO HUMANITNÍ OBOR.....	8
2.2. NÁPLŇ PRÁCE SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ	10
2.3. ETIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE.....	11
3. ODPOVĚDNOST	13
3.1. ODPOVĚDNOST JAKO RELAČNÍ POJEM	15
3.2. MORÁLNÍ DIMENZE ODPOVĚDNOSTI.....	16
3.3. ODPOVĚDNOST V SOCIÁLNÍ PRÁCI.....	19
4. BUDOUCÍ GENERACE	25
4.1. JE VZTAH K BUDOUCÍM GENERACÍM NĚČÍM NOVÝM?	26
4.2. BUDOUCÍ GENERACE V RÁMCI OBORU SOCIÁLNÍ PRÁCE	28
5. ETIKA ODPOVĚDNOSTI S OHLEDEM NA BUDOUNOST V RÁMCI OBORU SOCIÁLNÍ PRÁCE	32
5.1. ETIKA ODPOVĚDNOSTI S OHLEDEM NA BUDOUNOST	33
5.2. KDO MŮŽE NĚST ODPOVĚDNOST ZA BUDOUCÍ GENERACE?.....	35
5.3. MŮŽEME NĚST ODPOVĚDNOST VŮČI NĚKOMU, JEHOŽ IDENTITU NEZNÁME?.....	38
5.4. KDO NEEEXISTUJE, NEMÁ PRÁVA?	39
5.5. MAJÍ BUDOUCÍ GENERACE PRÁVO NA EXISTENCI?.....	41
5.6. VOLBA NAŠEHO JEDNÁNÍ S OHLEDEM NA BUDOUCÍ GENERACE	44
5.7. KDO NEBO CO JE TEDY INSTANCÍ ODPOVĚDNOSTI ZA BUDOUCÍ GENERACE LIDÍ?.....	46
6. DISKUZE.....	49
6.1. ODPOVĚDNOST VŮČI JIŽ EXISTUJÍCÍM BUDOUCÍM GENERACÍM V SOCIÁLNÍ PRÁCI.....	49
5.1.1. Odpovědnost vůči budoucím generacím v rámci sociální práce s dětmi a mládeží.....	51
5.1.2. Odpovědnost vůči budoucím generacím v rámci sociální práce s rodinou.....	53
6.2. ODPOVĚDNOST VŮČI JEŠTĚ NEEEXISTUJÍCÍM BUDOUCÍM GENERACÍM V SOCIÁLNÍ PRÁCI	55
5.2.1. Sociální politika jako nástroj sociální práce a její spojitost s odpovědností vůči budoucím generacím	56
5.2.2. Prevence v sociální práci jako zdroj odpovědnosti vůči budoucím generacím	58
5.2.3. Studenti sociální práce jako instance odpovědnosti vůči budoucím generacím	59
7. ZÁVĚR.....	62
SEZNAM LITERATURY.....	66
SEZNAM PŘÍLOH	75
Příloha č. 1.....	76
Příloha č. 2.....	77
ABSTRAKT.....	79
ABSTRACT.....	80

1. ÚVOD

V této diplomové práci se budu zabývat otázkou odpovědnosti za budoucí generace, a to konkrétně v souvislosti s oborem sociální práce. Mým cílem je zjistit, zdali a do jaké míry je toto téma relevantní pro tento obor. Mohou se sociální pracovníci právě s tímto etickým tématem ve své praxi setkat? Nebo je to jen okrajové téma bez velkého významu pro oblast sociální práce? Na tyto a další otázky se budu v práci snažit odpovědět.

Téma odpovědnosti za budoucí generace je v současné době velmi aktuální. Dožaduje se naší pozornosti hlavně v oblasti environmentální etiky, jelikož činnosti člověka mají značný dopad na životní prostředí a tím pádem i na budoucnost celého lidstva. Ale budoucnost našich potomků se netýká jen životního prostředí. Týká se i společnosti, ve které žijeme. Proto je podle mého názoru důležité prozkoumat, jakým způsobem se toto téma dotýká právě oboru sociální práce, jako oboru, který pracuje jak s lidmi, tak s jejich společenským prostředím.

Už kvůli aktuálnosti tématu je zarážející nedostatečná teoretická základna, kterou odborná literatura nabízí. V českém jazyce nenalezneme žádnou publikaci na toto téma a za hranicemi jen malé množství. Většinou se však zabývají jen jednou z mnoha oblastí daného tématu.

Příkladem může být článek Roksoliany Zozuliak-Sluchyky, který pojednává o vlivu vzdělání na budoucí sociální pracovníky.¹ Nebo článek, ve kterém autoři Mel Gray a John Coates, věnující se studiu sociální práce, zkoumají odpovědnost sociálních pracovníků vůči přírodě.²

Tato práce bude nejen rešerší dostupné literatury, ale i pokusem o vyjasnění tématu odpovědnosti za budoucnost na poli sociální práce. Budu se tedy pohybovat v teoretické

¹ ZOZULIAK-SLUCHYK, R. Pedagogical system for forming professional ethics in future social workers at universities. In: *Professional pedagogy*. Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine, 2019, roč. 1, č. 18, s. 37-41. ISSN 2617-1759. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/335220961_PEDAGOGICAL_SYSTEM_FOR_FORMING_PROFESSIONAL_ETHICS_IN_FUTURE_SOCIAL_WORKERS_AT_UNIVERSITIES

² GRAY, M., COATES, J. Environmental ethics for social work: Social work's responsibility to the non-human world. In: *International journal of social welfare*, 2012, roč. 2012, č. 21, s. 239-247. ISSN 1369-6866. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-2397.2011.00852.x>

rovině jak etické odborné literatury, tak textů z oboru sociální práce. Metodou mého přístupu bude studium těchto teoretických zdrojů a jejich následná reflexe, která je nezbytná pro další krok, a to zkoumání těchto teoretických základů. Ve své práci vyjasním nejen to, co v těchto zdrojích schází, ale i konkrétně poukážu na oblasti sociální práce, s kterými toto téma nejvíce souvisí.

Začnu nejprve vymezením základních pojmů, které je nutné definovat. Samotná *odpovědnost* může být mnohdy nesprávně vyložena. Často se totiž opomíjí fakt, že se musí vždy jednat o trojmístný pojem, nikoliv pouze dvojmístný. Je tedy nutné si ji vymežit, stejně jako pojem *budoucí generace*. Pod tímto termínem si lze představit mnoho různých skupin lidí a je tedy potřeba si určit, které skupiny budou relevantní právě pro tuto práci.

Oblast odpovědnosti za budoucí generace je pak samostatným odvětvím etiky, kterou se jako jeden z prvních zabýval německý filozof Hans Jonas. Právě jeho výklad bude v této práci jeden ze stěžejních zdrojů pro charakteristiku etické odpovědnosti vůči budoucím generacím. Čerpat budu nejen z jeho knihy *Princip odpovědnosti*,³ ale i z dalších, které se výkladu jeho práce věnují. Hlavně pak z monografie *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativněteologické pozadí* v díle Hanse Jonase od Vojtěcha Šimka.⁴

Dalším důležitým odborným textem je příspěvek Lukase Meyera do Stanfordské encyklopedie filozofie (Stanford Encyclopedia of Philosophy) pod názvem *Intergenerational Justice*.⁵

Po vymezení těchto pojmů mohu přistoupit k bádání nad souvislostmi s oborem sociální práce. Budu zkoumat jednotlivé oblasti tohoto oboru, které se zabývají prací s různými cílovými skupinami a jejich spojení s etikou odpovědnosti vůči budoucím generacím.

³ JONAS, H. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Praha: Oikoymenh, 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-86005-06-2.

⁴ ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativněteologické pozadí v díle Hanse Jonase*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2018, 483 s. ISBN 978-80-7325-429-2.

⁵ MEYER, L. *Intergenerational Justice*. In: ZALTA, E. N. ed. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Metaphysics Research Lab, Stanford University, Summer 2020 Edition, 2003, posl. aktualizace 10. 8. 2015 [cit. 29. 11. 2020]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/justice-intergenerational/>

Na první pohled se může zdát, že téma bude souviset jen s oblastí sociální práce, která se zabývá pomoci dětem, jakožto nejsamozřejmějším příkladem budoucí generace. Ale je tomu opravdu tak?

2. SOCIÁLNÍ PRÁCE

Myslím si, že je důležité alespoň ve stručnosti definovat čím se obor sociální práce zabývá a jaký je jeho vztah k etice. Na tomto základu se posléze ve své práci mohou věnovat již specifické oblasti, tedy v jakých formách a v jakém měřítku se v jeho pramenech můžeme setkat s odpovědností a pak konkrétně s odpovědností vůči budoucím generacím.

Je však zbytečné zabývat se tímto oddílem příliš dopodrobna. Obor sociální práce má spoustu obsáhlých odborných zdrojů, které se věnují jejím teoriím a metodám. Mezi nejznámější patří práce od Oldřicha Matouška, jako například jeho Slovník sociální práce⁶ nebo Encyklopedie sociální práce⁷, které se věnují vymezení základních pojmů, ale i například Sociální práce v praxi⁸, kde rozebírá specifika práce s jednotlivými cílovými skupinami.

2.1. Sociální práce jako humanitní obor

Sociální práce je obor, jehož cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a v neposlední řadě řešení sociálních problémů. Je to profesionální činnost, která na základě ideálu společenské solidarity a naplňování individuálního potenciálu každého

⁶ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008, 271 s. ISBN 978-80-7367-368-0.

⁷ MATOUŠEK, O., KŘIŠŤAN, A., ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, 570 s. ISBN 978-80-262-0366-7.

⁸ MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., a kol. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010, 351 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

člověka vytváří lepší podmínky pro rozvoj a lepší využití zdrojů nejen jednotlivců, ale i skupin, komunit a celé společnosti.^{9,10}

Jejími nástroji jsou analýza, komunikace, vzdělávání, změna a realizace legislativních a společenských podmínek. Pomocí nich se snaží docílit ochrany jednotlivce i systémů před potížemi ve fungování.

Sociální práce se ve své činnosti zaměřuje hlavně na znevýhodněné a ohrožené jednotlivce i skupiny obyvatel, na jejich ochranu a posílení jejich postavení a schopnosti sociálního fungování ve společnosti.^{11,12}

Obor sociální práce je prakticky zaměřený humanitní obor, který se na profesionální úrovni zabývá lidskými vztahy, a to nejen na osobní úrovni, ale i na té společenské zahrnující sociální role. Právě interakce mezi jednotlivcem a jeho sociálním prostředím může být zdrojem mnohých problémů.¹³

Aby tyto činnosti mohl sociální pracovník vykonávat, je třeba aby měl znalosti nejen teorií a metod sociální práce, ale i z mnoha dalších oborů, jako je psychologie, sociální politika, ochrana zdraví, adiktologie, sociologie a sociální patologie a další. Dle zákona¹⁴ musí každý sociální pracovník absolvovat odborné vzdělání, které ho k výkonu práce opravňuje. Ačkoliv se stavba jednotlivých studijních plánů značně liší, tento všeobecný přehled by měly obsahovat všechny studijní plány, které získaly akreditaci. Asociace vzdělavatelů v sociální práci vydala Minimální standard vzdělávání

⁹ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. (s. 200-201)

¹⁰ HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce: metodická příručka pro učitele a supervizory v sociální práci*. Praha: Osmium, 1999, 167 s. ISBN 80-902081-8-5. (s. 9-10)

¹¹ Tamtéž. (s. 9-10)

¹² MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001, 309 s. ISBN 80-7178-473-7. (s. 184)

¹³ Tamtéž. (s. 184-185)

¹⁴ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění platném k 30. 3. 2021. In: Sbirka zákonů České republiky. Číslo 108, ročník 2006, částka 37. (§ 110.)

v sociální práci ASVSP, kde tento společný základ specifikuje.¹⁵ Tyto vědomosti bychom mohli nazvat tvrdými dovednostmi.¹⁶

Naproti nim stojí takzvané měkké dovednosti, které se týkají osobnosti pracovníka, emocí a komunikace.¹⁷ Osobnost sociálního pracovníka je v jeho práci velmi důležitým nástrojem.¹⁸ Proto ve studijních plánech můžeme nalézt i výuku filosofie, teologie či etiky. Díky těmto oborům může budoucí pracovník svoji osobnost kultivovat a své dovednosti rozvíjet a trénovat.¹⁹

2.2. Náplň práce sociálních pracovníků

Dle zákona o sociálních službách²⁰ je oprávněnou náplní práce sociálního pracovníka provádět sociální šetření, zabezpečit sociální agendu, což zahrnuje i řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, poskytovat sociálně právní poradenství, provádět analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, dále odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, vykonávat depistážní činnost, poskytovat krizovou pomoc, sociální poradenství a sociální rehabilitaci, zjišťovat potřeby obyvatel obce a kraje a koordinovat poskytování sociálních služeb.

V rámci jedné sociální služby nemusí být vykonávány všechny tyto činnosti. Je jasné, že jiná cílová skupina klientů má i jiné potřeby, které jsou těmito činnostmi

¹⁵ Minimální standard vzdělávání v sociální práci ASVSP. In: *Asociace vzdělavatelů v sociální práci* [online]. Brno: ASVSP, posl. aktualizace 14. 11. 2019. [cit. 23. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.asvsp.org/standardy/>

¹⁶ PETRÁŠKOVÁ, J. *Kompetence sociálních pracovníků v soudobé společnosti*. České Budějovice, 2015. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Vedoucí práce M. Elichová. (s. 30)

¹⁷ Tamtéž. (s. 30)

¹⁸ KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Vydání osmé, v Portále sedmé. Praha: Portál, 2016, 147 s. ISBN 978-80-262-1147-1. (s. 14)

¹⁹ PETRÁŠKOVÁ, J. *Kompetence sociálních pracovníků v soudobé společnosti*. (s. 30)

²⁰ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. (§ 109)

naplňovány. Přístup, který v rámci těchto činností bude sociální pracovník mít pak záleží, jak jsem již psala i na jeho osobnosti a jeho očekávání od profese.

V rámci sociální práce se uvádějí tři paradigmat, která mohou být pro sociálního pracovníka vodítkem. Jedná se o paradigma terapeutické, reformní a poradenské. Už podle názvu je jasné, jakým směrem se každé ubírá. Terapeutické paradigma považuje za nejdůležitější duševní zdraví klientů, reformní pak sází na změnu společenského prostředí a poradenské na sociálně-právní pomoc.²¹

Podle tohoto zaměření se pak sociální pracovník pak může i cíleně vzdělávat, aby toto paradigma co nejvíce naplnil a přenášet své přesvědčení do praxe. Z hlediska práce s budoucími generacemi si zde můžeme domyslet, jaký každé paradigma může mít v tomto směru dopad. Největší počet jedinců nejspíš do budoucna ovlivní pracovník, který se bude ubírat reformním směrem, protože reformy, které mohou dosáhnout až národní úrovně, ovlivní větší počet lidí, než terapeutická nebo poradenská práce s jednotlivci.

2.3. Etika a sociální práce

Etika má v sociální práci svoje nezastupitelné místo. Etika sociální práce je podle Fischera a Jinka²² podoborem aplikované etiky, konkrétně pak jedna z profesních etik. Z širšího hlediska se zaměřuje na analýzu sociální praxe a její etické dimenze, kde zkoumá její závaznost. V užším smyslu se jedná o souhrn norem, principů, hodnot a jistý ustálený způsob uvažování.

Jedním z nejdůležitějších zdrojů těchto norem, principů a etických zásad je pro sociální pracovníky Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků.²³

²¹ MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. (s. 187-189)

²² FISCHER, O., JINEK, J. Etika sociální práce. In: MATOUŠEK, O., a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 154-158. ISBN 978-80-262-0366-7. (s. 154)

²³ *Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR*. [online]. Společnost sociálních pracovníků ČR. Účinnost od 20. 5. 2006. [cit. 28. 2. 2021]. Dostupné z: http://socialniprovinci.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspr.pdf

Ten také odkazuje na další dokumenty jako je Všeobecná deklarace lidských práv²⁴ nebo Úmluva o právech dítěte,²⁵ které jsou pro sociálního pracovníka dalším vodítkem pro jeho práci.

Etiku sociální práce však nelze redukovat pouze na etické principy, které lze nalézt v těchto dokumentech, firemních standardech, či příkladech dobré praxe. Sociální pracovník musí být schopen rozeznat, zdali se jedná o eticky významnou situaci a umět racionálně posoudit své jednání i s ohledem na důsledky tohoto jednání na všechny zúčastněné.

Důležitá je i schopnost umět rozlišit mezi moralitou a mravností. Morální jednání je takové, které se vztahuje k systému vnitřních hodnot člověka a mravní pak takové, které se děje podle předpokládaných vnějších hodnot.²⁶

Zde se začíná spojovat pojem sociální práce a etiky sociální práce s pojmem odpovědnost, který je pro tuto práci velmi důležitý. Autoři Fischer a Jinek²⁷ totiž tvrdí, že bez tohoto rozdělení na vnější a vnitřní hodnoty, nelze uvažovat o svobodě člověka. A až na základě této svobody lze připisovat jednotlivcům odpovědnost.

Tím jsem se od definice sociální práce a její souvislosti s etikou dostala až k dalšímu pojmu, který si je třeba definovat. Je jím odpovědnost, které se budu věnovat v následující kapitole. Z předchozího textu je jasné, že etika je pro sociální práci důležitá nejen díky principům, zásadám a normám které pomáhá formulovat, ale i díky působení na rozvoj osobnosti sociálních pracovníků, které jsou jedním z nejdůležitějších nástrojů jejich praxe.

²⁴ *Všeobecná deklarace lidských práv*. Praha: Informační centrum OSN, 2015. ISBN 978-80-86348-42-1.

Dostupné z: https://www.mzv.cz/file/3156327/Vseobecna_deklarace_lidskych_prav.pdf

²⁵ *Úmluva o právech dítěte a související dokumenty*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016.

ISBN 978-80-7421-120-1. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/Preklady-dokumentu-OSN.pdf>

²⁶ FISCHER, O., JINEK, J. Etika sociální práce. In: MATOUŠEK, O., a kol. *Encyklopedie sociální práce*. (s. 154-155)

²⁷ Tamtéž. (s. 155)

3. ODPOVĚDNOST

Odpovědnost provází celý náš život. Setkáváme se s ní v běžné každodenní konverzaci i v mnoha vědních oborech, které se odpovědností zabývají z různých úhlů pohledu. Kromě etiky jsou to například psychologie, právní vědy nebo sociologie.²⁸ Pro účely této práce mě bude zajímat zejména pojetí odpovědnosti z hlediska etiky.

Odpovědnost je všeobecně spojována se svobodou, konkrétně se svobodou vůle. Bez svobodné vůle člověk nemůže nést odpovědnost za své činy. Z tohoto předpokladu vychází i právní legislativa.²⁹

Psychologie a filosofie se však v rámci svého oboru v otázce svobodné vůle neshodnou tak jednoznačně. Psychologie například zkoumá, do jaké míry je člověk ovlivněn geny a do jaké míry se může ovlivnit sám. Také mezi filosofy panovaly spory na toto téma již od dob antické filosofie.³⁰ Pro účely této práce budu předpokládat, že člověk svobodnou vůlí disponuje.

Jak jsem psala již v předchozí kapitole, i autoři Fischer a Jinek³¹ jsou přesvědčeni o tom, že až na základě svobody lze připisovat jednotlivcům odpovědnost.

²⁸ BERAN, P. Odpovědnost. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, V.V.I., posl. aktualizace 7. 2. 2018 [cit. 29. 11. 2020]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Odpovědnost>

²⁹ Tamtéž.

³⁰ **Blíže se tomuto tématu věnuje například KAŇÁK, J. (*Odpovědnost(i) v rámci sociální práce: Individuální konstrukty pojmu odpovědnost u pracovníků a pracovníků vykonávajících svou profesi v chráněných dílnách v rámci organizace pracující s lidmi s postižením*. Praha, 2007. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Evangelická teologická fakulta. Vedoucí práce M. Vorlová.), nebo KASALOVÁ, A. (*Filosofická a psychologická problematika svobodné vůle; svobodná vůle a odpovědnost*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Vedoucí práce J. Kosek.), která zpracovala základní myšlenky a názory vybraných filosofů a psychologů v průběhu dějin právě na téma svobodné vůle a s ní spojené odpovědnosti. VÍCHA, L. (*Svobodná vůle a odpovědnost*. Brno, 2013. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Vedoucí práce T. Sobek.) popisuje filosofické teorie, které na základě myšlení těchto filosofů vznikly.**

³¹ FISCHER, O., JINEK, J. Etika sociální práce. In: MATOUŠEK, O., a kol. *Encyklopedie sociální práce*. (s. 155)

Dle Spaemanna,³² je právě uvědomění si vlastní svobodné vůle klíčem k tomu, aby člověk mohl vnímat svět takový jaký je. Toto vnímání skutečnosti pak Spaemann bral jako požadavek na člověka, za jehož splnění nese každý odpovědnost. Neseme ji vůči všem ostatním lidem, na základě všeobecného nároku na to, být vnímáni. Zajímavá je také Kantova myšlenka k tomuto tématu. Říká, že nedospělost, kterou člověk nechá za sebou, vnímá osvícený člověk jako způsobenou vlastní vinou.

Založení odpovědnosti na principu svobodné vůle vyplývá i z Jonasova výkladu. Díky svobodné vůli může člověk najít odvahu se rozhodnout nést odpovědnost za následky svých činů, jejichž dopady nejsou mnohdy známé.³³ Rozlišuje mezi tím *mít* odpovědnost, což je společné pro všechny lidi, a schopností odpovědnost *nést*, což je etická schopnost, která spočívá ve způsobilosti člověka mezi různými možnostmi jeho jednání.³⁴

V praxi to znamená, že každý je odpovědný vůči druhým lidem za to, jak skutečnost kolem sebe vnímá a reflektuje a za následky svých rozhodnutí. Což zase jen dokazuje svobodu vůle, která by nemohla bez odpovědnosti existovat, stejně jako by odpovědnost neexistovala bez ní.

Případy, kdy člověk nenese odpovědnost za své činy jsou zdůvodněny právě nemožností svobodného rozhodnutí a absencí svobodné vůle. Tu může u člověka zcela vyloučit například duševní onemocnění.³⁵ Nepřevzetí oné odpovědnosti za skutečnost nechává svobodného člověka stále žít život pod rouškou nedospělosti.

Tato reflexe skutečnosti je důležitá i pro sociální pracovníky. Oni sami nesou odpovědnost za to, jakým způsobem vnímají klienta a jeho životní situaci. Tato odpovědnost selhává, pokud jejich vnímání neodpovídá skutečnosti a tím pádem nedostojí svému požadavku.

Nebezpečí takového selhání hrozí na vícero frontách. Sociální pracovník se například může řídit předsudky, které můžou jeho úsudek o klientovi hned od začátku pokřivit. To platí i naopak. Klient může do pomáhající organizace přicházet se svojí

³² SPAEMANN, R. *Štěstí a vůle k dobru*. Praha: Oikoymenth, 1998, 220 s. ISBN: 80-86005-01-0. (s. 192)

³³ JONAS, H. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. (s. 150)

³⁴ JONAS, H. K ontologickým základům etiky budoucnosti. In: *Filosofický časopis*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2011, roč. 59, č. 6, s. 897-908. ISSN 0015-1831. (s. 899)

³⁵ BERAN, P. Odpovědnost. In: *Sociologická encyklopedie* [online].

představou spolupráce, která nutně nemusí odrážet reálné možnosti a kompetence sociálních pracovníků v ní.

3.1. Odpovědnost jako relační pojem

Etymologicky pojem odpovědnosti vychází z latinského slova *respondeo*, což v překladu znamená *odpovídat se někomu, skládat účty* nebo jen *odpovědět na otázku*.³⁶ Jedná se tedy o nějaký druh zpětné vazby, což opravdu odpovídá skutečnosti. Pojem odpovědnosti se totiž dá rozložit na několik složek, které jsou spojeny vzájemným vztahem – vazbou, tedy relací.

V předchozí části jsem uvedla výklad odpovědnosti Roberta Spaemanna, ze které vyplynulo, že každý člověk je odpovědný za to, jak vnímá skutečnost, a to vůči všem ostatním lidem. Na tomto tvrzení si lze krásně všimnout toho, co Šimek³⁷ označuje za relační a minimálně trojmístné vymezení odpovědnosti.

Ten, „*kdo*“ nese odpovědnost je první složkou, a to *subjektem* odpovědnosti. Ono vnímání skutečnosti je zde *předmětem* odpovědnosti, tedy tím, „*za co*“ subjekt nese odpovědnost. A třetí složku představuje *instance* odpovědnosti, tedy ostatní lidé, „*vůči kterým*“ je subjekt odpovědný. Minimálně bez těchto tří složek nelze o odpovědnosti uvažovat.

Důkazem mohou být opět příklady z praxe sociální práce. Nelze například tvrdit, že sociální pracovník je vůči klientovi odpovědný za výkon své práce, pokud by s daným člověkem již nepracoval a žádný pracovní výkon tak podat nemohl. Jiné klientce by nemohla být přisuzována odpovědnost udržet si bydlení vůči svým dětem, kdyby žádné děti neměla.

Jak zkušenost napovídá, odpovědnost nelze nést jen vůči někomu zvenčí, ale i vůči sobě. Jinak řečeno, i sobě se může člověk za její naplnění odpovídat. Proto lze rozlišit

³⁶ BERAN, P. Odpovědnost. In: *Sociologická encyklopedie* [online].

³⁷ ŠIMEK, V. K problematice morální odpovědnosti vůči budoucím generacím v sociálním učení církve: Pokus o filosofický přístup. *Studia theologica*, 2017, roč. 19, č. 1, s. 143-165. ISSN 12128570. Dostupné z: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2017/01/08.pdf> (s.146-147)

dvě instance odpovědnosti, a to *primární* a *sekundární*. Primární instancí odpovědnosti je naše *svědomí*, tedy náš úsudek praktického rozumu, jak říká Kant. Sekundární instancí odpovědnosti jsou osoby, které jsou jednáním subjektu zasaženy.³⁸

Neznamená to však, že se vždy uplatní jen jedna z těchto dvou instancí, aby tak bylo splněno pravidlo odpovědnosti jako trojmístného pojmu. Pravidlem je, že musí být minimálně trojmístným relačním pojmem, nikoliv maximálně. Primární a sekundární instance odpovědnosti se vzájemně nevylučují.

Sociální pracovník, který slíbí klientovi například vyhledat nějaké informace, se tím zaváže odpovědností nejen k tomuto klientovi, ale i ke svému svědomí, které by mu doufejme nedovolilo daný slib porušit.

Vedle toho lze ještě vyčlenit normativní standardy, které sociálního pracovníka taktéž zavazují. Užším normativním standardem je například etický kodex sociálních pracovníků, nebo standardy kvality práce dané organizace. Dalším normativním standardem odpovědnosti je ten, který je tvořen pozitivními zákony,³⁹ či je jeho základem přirozený zákon a mravní standard dané společnosti.⁴⁰

3.2. Morální dimenze odpovědnosti

Dle Spaemanna⁴¹ je odpovědnost spjata vždy s jednáním, které rozlišuje buď jako správné, nebo nesprávné. To správné pak dělí do tří dimenzí. První se týká cíle jednání, který pomocí takového jednání člověk uskuteční.

Druhou dimenzí je celek lidského života a jeho zdařilost. Jelikož je člověk rozumovou bytostí a vnímá svůj život jako celek, vnímá tento celek jako něco, co se může

³⁸ ŠIMEK, V. K problematice morální odpovědnosti vůči budoucím generacím v sociálním učení církve: Pokus o filosofický přístup. (s. 147)

³⁹ ŠIMEK, V. *Východiska, význam etiky pro sociální práci, profesní etika, etické kodexy, odpovědnost sociálního pracovníka*. Studijní text tve_2. Nepublikovaný studijní materiál. (s. 3)

⁴⁰ ŠIMEK, V. K problematice morální odpovědnosti vůči budoucím generacím v sociálním učení církve: Pokus o filosofický přístup. (s. 147)

⁴¹ SPAEMANN, R. *Štěstí a vůle k dobru*. (s. 192-195)

zdařit anebo nezdařit. Eudaimonie života je tedy ambivalentní hodnotou, kterou nelze brát jako cíl lidského jednání. Člověk však právě díky rozumu nemůže vnímat svůj život jako něco konečného a na jeho dovršení není schopen nahlížet bez ohledu na okolnosti. Člověk sám a jeho prožívání je tím, co hodnotí zdařilost a nezdařilost jeho vlastního života.

Třetí dimenze spočívá v odpovědném zacházení se skutečností. V užším smyslu je to dimenze morální. Pokud tedy člověk přistupuje ke skutečnosti odpovědně, a jak jsem již psala dříve, s odpovědností reflektuje skutečnost takovou, jaká je a přizpůsobuje jí toto jednání, jedná dle Spaemanna morálně správně.

To, co nazývá Spaemann adresátem jsem již dříve v textu popsala jako instanci odpovědnosti neboli to, vůči komu či čemu jsme odpovědní. Autor tedy pojímá odpovědnost také jako trojmístný pojem.

Dále říká, že o odpovědnosti můžeme mluvit pouze ve vztahu k jsoucímu, které je teleologicky strukturováno. Takové jsoucní tedy není redukováno na pouhý výskyt. Pro takové jsoucní je něco dobré a máme k němu vztah. Instancí odpovědnosti může být tedy člověk, rostlina či zvíře.⁴² v případě neživé přírody je pak instancí odpovědnosti ten, kdo z ní má užitek.⁴³

Pokud je jednání, či jeho následky dobré, získávají teprve svoji dostatečnost. Adresát je dobrý sám o sobě a svoji dostatečnost má přirozeně. Odpovědnost za nějakou věc je odpovědností „za co“ a ta je zároveň odpovědností „před kým“, neboli před všemi lidmi, kteří ji mohou užívat.

V sociální práci bychom mohli takovou odpovědnost vztahovat třeba na vybavení organizace, ve které sociální pracovník pracuje. Šetrné odpovědné zacházení například s pomůckami pro tělesně postižené zaručí jejich delší využití pro větší množství klientů i v budoucnu.

Zde už si lze všimnout souvislosti tohoto rozlišení s tématem této práce. I například zacházení lidí s přírodou a odpovědnost za ní by se dala tím pádem brát jako odpovědnost před všemi budoucími lidmi. O tom však budu psát až později.

Pokud by někdo nahlížel na adresáta odpovědnosti jen jako na pouhý předmět, tedy účelově racionálně, porušoval by tak Kantův kategorický imperativ, který zní: *Jednej tak,*

⁴² SPAEMANN, R. *Štěstí a vůle k dobru*. (s. 195)

⁴³ Tamtéž. (s. 196)

*abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.*⁴⁴

Sociální pracovník se rozhodně může ve své praxi setkat s lidmi, kteří smýšlejí účelově racionálně. To jim může bránit v řešení jejich obtížných životních situací, nebo v navazování osobních vztahů. Může se totiž stát, že lidé uvažují i o dalších lidech jen jako o prostředku ke svým cílům.

Z hlediska sociálního pracovníka lze tedy předpokládat, že povinnost péče vůči jeho klientům mu ukládá jeho odpovědnost, pokud ji přijme. A jen pokud bude jednat v jejich zájmu, nikoliv ve svém vlastním, lze jeho jednání označit za mravní.

K uvědomění si druhého nám pomáhá i vnímání jeho utrpení. Díky tomu se do něj dokážeme lépe vcítit a uvědomit si, že také vnímá sám sebe. Spaemann také tvrdí, že konstatování utrpení je vždy spojeno se zaujetím nějakého postoje a nikdy nelze být zcela nestranný. Člověk má buď tendenci toto utrpení zmírnit, odstranit, poskytnout pomoc anebo naopak nečinit nic z toho. Tendence pomoci vyplývá podle autora z vůle k dobru. Takový člověk potřebuje k nečinnosti ospravedlňující zdůvodnění takového jednání. Toto ospravedlnění souvisí hlavně s primární instancí odpovědnosti, tedy se svědomím člověka.

Tato instance je potřebná i při odpovědnosti za věci a bytosti, které s námi o našem jednání nemohou diskutovat, tedy při odpovědnosti za živou i neživou přírodu, ale například i za děti, nebo lidi, kteří se za sebe právě nemohou rozhodovat.

Spaemann v této souvislosti dodává ke Kantovu apelu na lidskou důstojnost, která má zajistit, aby člověk člověka nikdy nebral jen jako prostředek, že: „*Na status pouhého prostředku nějakého individuálního cíle nesmí být redukováno nic skutečného, pokud bytí toho již samo ze sebe nepovstává v takovéto funkčnosti.*“⁴⁵ Odpovědné chování nemá být směřováno tedy pouze vůči lidem, ale také vůči věcem.

Adresáty této odpovědnosti jsme tedy my sami. Svědomí je instancí věrohodnou, neboť je odlišeno od lidské libovůle. Vyplývá z toho, že jsme odpovědni před každým člověkem. Jiná otázka však zní, zdali jsme odpovědni i za každého člověka?

Spaemann říká, že nejsme. Jelikož lidé mají rozum, pomocí něhož vnímají skutečnost a také sebe sama a své bytí se svojí svobodnou vůlí, každý člověk je tedy

⁴⁴ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1976, 135 s. (s. 75)

⁴⁵ SPAEMANN, R. *Štěstí a vůle k dobru*. (s. 197)

sám subjektem svobody. Každý jsme odpovědný sám za sebe a za své chování. Proto nikoho nesmíme obejít, abychom mu pomáhali, neboť nikdo mu tuto odpovědnost nemůže vzít, pokud je tento člověk zcela při vědomí a při zdravém rozumu.

I zde je jasně vidět souvislost se sociální prací. Jednak nemůžeme jako sociální pracovníci rozhodovat za klienta a brát mu tak jeho svobodnou vůli a právo na sebeurčení a jednak za jeho rozhodnutí a činy neneseme odpovědnost.

Lidé také mají odpovědnost za sebe před jinými lidmi. Tato odpovědnost je založena na faktu, že někdo jiný je na jejich existenci, pomoci, síle a schopnostech závislý. Pokud člověk, který je pro druhého člověka důležitý začne tohoto člověka vnímat jako skutečného, stane se také sám pro sebe důležitý a přestane se vnímat jen jako předmět nějakého pudu. Stane se pro něj důležité to, co znamená pro druhého.

Sociální pracovník se pro klienta zajisté může stát významným. Uvědomění si svého významu pak může sociálnímu pracovníkovi ukázat, jak dobře s klientem dokázal navázat vztah nebo i další souvislosti se situací klienta. Mnohdy může být sociální pracovník jedinou oporou, kterou ve svém okolí nalezne. Pak ale hrozí, že hranice jejich vztahu přesáhnou profesionální úroveň.

3.3. Odpovědnost v sociální práci

Samotné téma odpovědnosti v sociální práci je rozsáhlé téma a vydalo by dozajista na celou další diplomovou práci. Odpovědnost lze nahlížet jak z etického hlediska, tak z hlediska právního.

Etické hledisko je zakotveno hlavně v Etickém kodexu společnosti sociálních pracovníků České Republiky,⁴⁶ to právní pak v Zákoně o sociálních službách⁴⁷ a dalších souvisejících předpisech. Důležitou roli hrají i vnitřní směrnice sociální služby a samozřejmě samotná osobnost sociálního pracovníka.

⁴⁶ *Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR.*

⁴⁷ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Oblastí, kde se odpovědnost v sociální práci uplatňuje je mnoho. Bakalářská práce Odpovědnost(i) v sociální práci⁴⁸ se například věnuje tomuto tématu z hlediska teorií sociální práce, psychoterapie, ale i politiky či etiky.

Všechny tyto odpovědnosti se sociální práce dotýkají, neboť sociální pracovník může při své práci plnit spoustu různých rolí. V roli zprostředkovatele služby, kdy je jeho úkolem předat klientovi potřebné informace musí také sehrát roli diagnostika dané situace a správně selektovat, které informace jsou pro člověka v danou chvíli relevantní.

Trochu jinou rolí je pak poskytovatel služby, kdy sociální pracovník přímo pomáhá klientům v oblasti, ve které si nedokážou poradit sami. Stejně tak s nimi může tyto činnosti nacvičovat a pomáhat tak k sociální adaptaci a rehabilitaci.

Sociálního pracovníka se může přímo dotýkat i práce poradce a terapeuta. Ačkoliv se nejedná o přímou terapeutickou činnost, prvky terapie může využívat k tomu, aby pomohl klientovi v jeho osobnostním růstu. V neposlední řadě je profese sociálního pracovníka spojena s manažerskými činnostmi, související s koordinací služeb.⁴⁹

Kaňák⁵⁰ je si této multidisciplinarity sociální práce vědom, stejně tak úzké provázanosti tohoto oboru s dalšími obory, a proto zkoumá odpovědnost nejen v sociální práci, ale právě i v politice, etice či psychoterapii.

Je tedy jasné, že základní znalost těchto oborů a stejně tak orientace v nich a schopnost se zástupci těchto oborů komunikovat, je důležitou součástí profese sociálního pracovníka. Při zaměření se na pojem odpovědnosti je tedy důležité, aby věděl, jak který obor odpovědnost chápe.

Odpovědnost se v sociální práci nenachází jen ve vztahu k ostatním profesím, ve vztahu mezi sociálním pracovníkem a klientem, kolegy, vlastní odborností, ve vztahu ke společnosti, ale také ve vztahu sociálního pracovníka k sobě samému.⁵¹

⁴⁸ KAŇÁK, J. *Odpovědnost(i) v rámci sociální práce: Individuální konstrukty pojmu odpovědnost u pracovníků a pracovníků vykonávajících svou profesi v chráněných dílnách v rámci organizace pracujících s lidmi s postižením.*

⁴⁹ NOVOTNÁ, J. *Teorie sociální práce: skripta.* Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2014, 127 s. ISBN 978-80-87035-96-2. (s. 30)

⁵⁰ KAŇÁK, J. *Odpovědnost(i) v rámci sociální práce: Individuální konstrukty pojmu odpovědnost u pracovníků a pracovníků vykonávajících svou profesi v chráněných dílnách v rámci organizace pracujících s lidmi s postižením.*

⁵¹ **O tom více hovoří KAŇÁK, J. Tamtéž., nebo Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR. Dále JANEBOVÁ, R. (Teorie a metody sociální práce – reflexivní přístup. Hradec Králové:**

Jelikož pracovní svět nelze zcela oddělit od světa osobního, je pro sociální pracovníky nasnadě zamyslet se i nad odpovědností vůči sobě, či své rodině a stanovit si hranici, přes kterou už klienty nebude pouštět. Reálně totiž hrozí, že se tyto odpovědnosti střetnou a sociální pracovník pak může zažívat složité konflikty odpovědností, kterým by mohl jejich správným nastavením předejít. O této problematice píše například Opatrný ve svém článku Etická dilemata vyplývající z odpovědnosti sociálních pracovníků k sobě samým a dilemata v nastavení hranic vůči klientům.⁵²

Konkrétně pak pojednává o dilematu, který se týká filantropické sociální práce, což je taková sociální práce, ve které sociální pracovník přistupuje ke klientovi primárně jako člověk a jeho hlavním pracovním nástrojem je lidskost. Tento přístup má však svá rizika. Jedním z nich je to, že sociální pracovník může předpokládat takové potřeby, které klient ve skutečnosti sám nemá a přehlédnout tak ty, které jsou pro klienta naopak aktuální a důležité. Dalším nebezpečím je možnost zneužití filantropického přístupu pracovníka klientem, který předkládá další a další své potřeby a sociální pracovník je plní, aniž by docházelo k osamostatňování klienta a klient tak není veden k řešení své situace.⁵³

Z obou případů vyplývá etické dilema „*napětí mezi vztahem pracovníka ke klientovi a vztahem k sobě samému*“.⁵⁴ To může být zdrojem vnitřního konfliktu mezi odpovědností vůči sobě a vůči klientovi.

Zdrojem napětí může být i již zmíněná hranice mezi odpovědností klienta za svůj život a odpovědností pracovníka vůči klientovi. Sociální pracovník musí vědět, kdy může za klienta rozhodovat a kdy už ne, tuto hranici nemá právo překročit.

Jeho odpovědnost za klienta je přítomna pouze do té doby, dokud tento klient naši pomoc potřebuje, aby svoji vlastní odpovědnost naplnil. V sociální práci se může zdát mnohdy tato hranice příliš tenká a někteří sociální pracovníci mohou sklouzávat k tomu,

Gaudeamus, 2014, 120 s. Texty k sociální práci. Vybrané kapitoly z teorií a metod sociální práce, sv. 12. ISBN 978-80-7435-374-1.), **když popisuje roviny, na kterých sociální pracovníci mohou fungovat.**

⁵² OPATRŇÝ, M. Etická dilemata vyplývající z odpovědnosti sociálních pracovníků k sobě samým a dilemata v nastavení hranic vůči klientům. In: *Sešit sociální práce*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, roč. 2015, č. 4, s. 41-46. ISSN 978-80-7421-089-1. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/4ssp.pdf/2af07787-f05f-f1c9-2cc5-1171dc446ac0>

⁵³ Tamtéž. (s. 42-43)

⁵⁴ Tamtéž. (s. 43)

aby za své klienty stále rozhodovali a řídili jejich kroky, i když už takový přístup není žádoucí.

Před tímto chováním svým způsobem varuje i Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR a ukládá sociálním pracovníkům povinnost ve vztahu ke klientovi: *Sociální pracovník podporuje své klienty k vědomí vlastní odpovědnosti.*⁵⁵ Úkolem sociálního pracovníka tedy není převzít odpovědnost za klienty, ale podpořit klienty, aby svoji vlastní odpovědnost převzali.

Ve vztahu ke klientům je tedy sociální pracovník odpovědný za sebe sama i za svoji práci, jelikož klienti jsou ti, kteří potřebují jeho pomoc. Je tedy odpovědný za svoje profesionální jednání, za své vzdělávání se a za to, že o sebe bude dbát, aby byl schopen vykonávat svoji práci.

Etický kodex dokonce směřuje sociální pracovníky k tomu, aby dávali přednost profesionální odpovědnosti, před svými soukromými zájmy a poskytovali službu na nejvyšší odborné úrovni.⁵⁶

To může být, podle mého názoru, problematické a může zde docházet ke konfliktu odpovědností, který záleží vždy na hierarchii hodnot sociálního pracovníka. Přílišné oddání se své práci, může sice být prospěšné pro klienty, ale nemusí být stejně prospěšné pro pracovníka, kterému tak hrozí syndrom vyhoření.

Myslím si, že všude je třeba nalézt tu správnou míru, a to i v odpovědnosti. Sociální pracovník by si měl být dobře vědom všech svých odlišných odpovědností a na základě jejich hierarchizace a harmonizování jejich hranic a vztahů předcházet jejich vzájemným konfliktům.

Dosud jsem psala jen o odpovědnosti sociálního pracovníka, která se v oboru vyskytuje v různých formách a vztazích. Je nutné však odlišit ještě další druh odpovědnosti a to odpovědnost, kterou nese sám klient. Tato odpovědnost je nedílnou součástí každodenní praxe.

Janebová⁵⁷ uvádí, že sociální pracovníci by měli umět rozeznat, kde jejich odpovědnost končí a začíná ta klientova. Zatímco odpovědnost sociálních pracovníků se váže spíše na onen proces pomoci, je jen na klientovi, jaké řešení své životní situace si zvolí.

⁵⁵ *Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR.* (s. 1, odstavec 2.1.1)

⁵⁶ Tamtéž. (s. 1, odstavec 1.5)

⁵⁷ JANEBOVÁ, R. *Teorie a metody sociální práce – reflexivní přístup.* (s. 52-53)

Neznalost, či neuvědomění si této hranice může sociálního pracovníka vést k pocitu viny a přehnanému sebeobviňování za to, jak klientova situace dopadla, nebo kam se jeho životní situace ubírá. Je to však důsledek neuznání odpovědnosti samotného klienta na právo nést důsledky za své volby, nebo přímo právo tyto volby dělat.

Přitom by se dalo říct, že samostatnost klienta, a právě jeho schopnost převzít odpovědnost za své činy je jedním z cílů sociální práce, konkrétně pak například služby sociální rehabilitace.⁵⁸

Ani toto rozdělení však nemusí být vždy jednoznačné a může být pro sociálního pracovníka zdrojem vnitřního konfliktu. Někdy může být převzetí klientovy odpovědnosti na místě, pokud je klient například nekompetentní, nebo nedisponuje sociální odpovědností. V tomto případě však nastává problém, zdali dát přednost *právu klienta na seburčení*, nebo *odpovědnosti za ohrožené*, kterou sociální pracovníci mohou cítit. Tento problém Janebová dále rozvíjí ve své práci.⁵⁹

Odpovědnost je tedy pro sociální práci velice důležitým pojmem, který je nejen zmiňován v mnohé odborné literatuře, ale pocíťován i v každodenní praxi sociálních pracovníků.⁶⁰

Pojem odpovědnosti lze nalézt i v některých publikacích v souvislosti se svědomím člověka,⁶¹ či při pojednání o hodnotách sociální práce.⁶² Také v některých knihách věnujícím se teoriím a metodám sociální práce se o odpovědnosti hovoří.⁶³

⁵⁸ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. (§ 70)

⁵⁹ JANEBOVÁ, R. *Teorie a metody sociální práce – reflexivní přístup*. (s. 57-60)

⁶⁰ **Příkladem může být práce KUBÁTOVÁ, M.** (*Konflikt odpovědností u sociálních pracovníků z organizace Fokus České Budějovice*. České Budějovice, 2019. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Vedoucí V. Šimek.), **kde autorka v rozhovorech se sociálními pracovníky zjistila, že vnímají odpovědnost za své jednání ve své práci za důležitou.**

⁶¹ **Příkladem může být kniha JANKOVSKÝ, J.** (*Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6. (s. 31-37)).

⁶² *Sborník ke Světovému dni sociální práce: Proměny hodnot a limitů sociální práce: 17. března 2020*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2020, 77 s. ISBN 978-80-7421-220-8.

⁶³ **Příkladem v tomto případě může být MATOUŠEK, O., KŘIŠŤAN, A., ed.** (*Encyklopedie sociální práce.*), kde je zmínka o odpovědnosti na mnoha místech (viz rejstřík s. 559). **Pojednává o odpovědnosti sociálního pracovníka, klienta, pachatele, společenské, a další, ale o odpovědnosti vůči budoucím generacím nemluví. NAVRÁTIL, P.** (*Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001, 168 s. ISBN 80-903070-0-0. (s.67)) **zmiňuje odpovědnost jen krátce ve vztahu ke svobodě.**

Odpovědnost vůči budoucím generacím se nicméně v odborné literatuře ve spojitosti se sociální prací neobjevuje, a to jak vůči již existujícím, tak ani vůči ještě neexistujícím budoucím lidem.

4. BUDOUCÍ GENERACE

Jako generace je označována velká sociálně rozlišená skupina osob, pro níž je stěžejní stejný dobově podmíněný styl smýšlení a jednání. Podstatná období své socializace prožívají lidé jedné generace ve stejných historických a společenských podmínkách. V demografickém smyslu lze hovořit i o vrstevnících či o kohortě.⁶⁴

Je tedy jasné, že v jednu dobu může existovat více generací, které se liší nejen věkem, ale i odlišným prostředím, historickými i sociálními podmínkami, které je formovaly. Takové generace se mohou setkávat, mohou žít ve stejné době alespoň po nějaký čas anebo se nemusí setkat vůbec.

Toto pojetí generace lze označit za sociální generaci.⁶⁵ Zajímavé je dělení generací v České republice od roku 1945, jejichž přehled lze najít například na stránkách časopisu Forbes.⁶⁶ Zde jsou krásně zvýrazněny rozdíly mezi jednotlivými generacemi právě pomocí rozdílných vlivů na jejich vývoj. Jen například rozdílná nabídka volnočasových aktivit, dostupnost techniky ale i celková sociální situace státu má na celou generaci nemalý vliv.

Generace v rámci rodin se označují spíše jako pokolení. Tento pojem se používá spíše pro genealogii, genetiku nebo demografii.⁶⁷ Dle Tremmela⁶⁸ jsou nicméně obě tato pojetí pro zkoumání mezigenerační spravedlnosti irelevantní. Sociální generace nelze tak snadno a jasně vymezit a rozdělit, ani určit jaká bude generace další. Generace v rámci rodin pak nese zcela jiné konotace pojmu odpovědnosti, protože se zde jedná spíše o rodinné vztahy než o globální vztahová měřítko. Mladý člověk, který je například

⁶⁴ KABÁTEK, A. Generace. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, V.V.I., 2020 [cit. 2. 1. 2021]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Generace>

⁶⁵ TREMMEL, J. CH. a *Theory of Intergenerational Justice*. London: Routledge, 2009, 256 s. ISBN: 9781849774369. Dostupné z: <https://www.taylorfrancis.com/books/theory-intergenerational-justice-joerg-chet-tremmel/10.4324/9781849774369> (s. 20)

⁶⁶ *Návod na použití generací: boomers, mileniálové, generace Z, ...* [online]. Praha: Forbes Česko, 2016 [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné z: <http://generace.forbes.cz/tabulka/>

⁶⁷ LINHART, J. Pokolení. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, V.V.I., 2020 [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Pokoleni>

⁶⁸ TREMMEL, J. CH. a *Theory of Intergenerational Justice*. (s. 21-22)

nespokojený s počínáním předešlých generací vůči životnímu prostředí bude asi těžko vyčítat toto počínání svým rodičům a nebude to jistě důvod k tomu, aby s nimi rozvíjel vztah. Neshody s rodiči na druhou stranu nepovedou tohoto člověka k nenávisti vůči celé generaci, ve které se jeho rodiče narodili.

Tremmel tedy považuje pro zkoumání mezigenerační spravedlnosti za relevantní dělení generací chronologicky. Jde o dělení podle času. Dle Šimka⁶⁹ se jedná o *osoby již existující* a *osoby ještě neexistující (nevzniklé)*. Zatímco s osobami, které již existují a mezi které můžeme řadit mládež, děti i nenarozené osoby, se jako současníci můžeme setkat, s osobami, které ještě neexistují to samozřejmě nelze.

I Meyer⁷⁰ si ve svém článku, kde se věnuje problému odpovědnosti za budoucí generace, všimá těchto dvou různých skupin, které nazývá podobně, a to *aktuální budoucí lidé* a *možní budoucí lidé*. Označení aktuální budoucí lidé však může být zavádějící, neboť si samo sobě protirečí. Raději se tedy budu držet rozdělení na osoby již existující a ty, kteří ještě neexistují. Ohledně práv osob ještě neexistujících osob existují námitky, kterými se také budu dále v textu zabývat.

4.1. Je vztah k budoucím generacím něčím novým?

Pojem budoucí generace vskutku není v lidských dějinách zcela nový. Záznamy o tom, že lidé při svém jednání mysleli i na budoucí generace jsou již v Bibli.⁷¹ Například v knize Exodus se píše: „*Trestám nepravost otců na synech do třetího i čtvrtého pokolení*

⁶⁹ ŠIMEK, V. K problematice morální odpovědnosti vůči budoucím generacím v sociálním učení církve: Pokus o filosofický přístup. (s. 151)

⁷⁰ MEYER, L. Intergenerational Justice. (část 2.1)

⁷¹ ATTFIELD R. Future Generations. In: ten HAVE, H. ed. *Encyclopedia of Global Bioethics*. Springer, Cham, 2014, 3030 s. ISBN: 978-3-319-05544-2. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-3-319-05544-2_205-2. (s. 2)

těch, kdo mě nenávidí.“⁷² Možná právě to vedlo v dějinách k tomu, aby byla uplatňována zděděná odpovědnost.

Další vyjádření bible, kde Ezechiel píše: „*Životem zaplatí ten, kdo hřeší. Syn neponese otcovy viny a otec neponese viny synovy. Spravedlivému se bude počítat jeho spravedlnost a ničemovi jeho ničemnost.*“⁷³ bylo na dlouhou dobu opomenuto. V dnešní době však smýšlíme o odpovědnosti v tomto kontextu jako o individuální, nikoliv zděděné.

O vlivu současných generací na ty budoucí se mluvilo už ve starověku, v osvícenství pak ještě stoupl význam získávání znalostí ve prospěch příštích generací. Budoucí generace byli viděny jako ti, kteří teprve zhodnotí snažení současníků.⁷⁴

Odpovědnost za budoucí generace však byla chápána převážně v rámci rodinných vztahů s důrazem na již existující členy rodiny. Tato tradice se promítla i do dnešní legislativy. Zákon České republiky například říká že: „*Předci a potomci mají vzájemnou vyživovací povinnost.*“⁷⁵

Jonas⁷⁶ však poukazuje i na tři příklady etického smýšlení, kdy lidé považovali budoucnost jako možné místo pro existenci absolutních hodnot a tuto představu nadřazovali životu v současnosti, který považovali jen jako dobu přípravy na budoucí blaho. S tímto se můžeme setkat v náboženstvích, která viděla v budoucnosti věčnou spásu duše, kterou prosazovala na úkor pozemského současného štěstí člověka. Nebo ve starostech mnohých zákonodárců o budoucí blaho lidí či v utopické politice, která brala současný život jen jako prostředek k budoucímu vyššímu cíli či jako překážku pro budoucí všeobecné blaho.⁷⁷

Už jen z tohoto stručného popisu lze vyčíst, že tyto přístupy nebyly zcela jistě ideálními, ale naznačují, že přemýšlení o budoucnosti lidstva nezůstávalo

⁷² Ex 20,5. In: *Bible 21: Překlad 21. století* [online]. Praha: Nadační fond Bible21, 2012 [cit. 20. 2. 2021].

Dostupné z: <https://www.bible21.cz/online#exodus/20/5>

⁷³ Ez 18,20. In: *Bible 21: Překlad 21. století* [online]. Praha: Nadační fond Bible21, 2012 [cit. 20. 2. 2021].

Dostupné z: <https://www.bible21.cz/online#ezechiel/18/20>

⁷⁴ ATTFIELD R. Future Generations. In: ten HAVE, H. ed. *Encyclopedia of Global Bioethics*. (s. 2)

⁷⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění platném k 1. 1. 2021. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Číslo 89, ročník 2012, částka 33.

⁷⁶ JONAS, H. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. (s. 37)

⁷⁷ **Více se můžete dočíst v díle JONAS, H. (Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci.) na stranách 37-42, kde autor jednotlivé proudy myšlení popisuje.**

vždy jen na individuální úrovni a mohlo sahat i do daleké budoucnosti a týkat se celé budoucí podstaty člověka.

Vztah k budoucím generacím tedy nelze označit za něco zcela nového. Nové je spíše smýšlení o budoucích generacích jako o osobách, které dosud neexistují. Etika se v minulosti omezovala na současníky a jejich očekávanou dobu života.⁷⁸ Potřeba dívat se dál do budoucnosti vznikla díky vývoji civilizace a techniky, která přinesla nové důsledky jednání z hlediska jak druhu, tak velikosti i času.⁷⁹

Právě dopady činů předešlých generací i našeho vlastního počínání, které má devastující následky na našem životním prostředí nás nutí přemýšlet dál než jen o již existujících budoucích generacích.

4.2. Budoucí generace v rámci oboru sociální práce

V rámci oboru sociální práce lze vymezit několik oblastí, ve které sociální pracovníci pracují s aktuálními již existujícími osobami budoucí generace. Jsou jimi *práce s dětmi a dospívajícími* například ve službách rané péče, v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež, v dětských domovech a dalších.

Pod možnými ještě neexistujícími budoucími lidmi si pak lze představit sociální práci s jakoukoliv věkovou skupinou. Záleží pak jak dalece do budoucnosti se chceme podívat. Čím dále však bude naše snaha sahat, tím hůře se budou možné následky našich činů a náš vliv na tyto generace odhadovat.

Takový vzdálený vliv na budoucí generace jak klientů, tak sociálních pracovníků může mít sociální práce pomocí sociální politiky. Ta je pro sociální práci nadřazenou v tom smyslu, že sociální práci určuje její principy a postupy, a legislativně umožňuje její existenci.

Lze jí však brát i jako nástroj sociální práce, kdy se sociální pracovníci, stejně jako celé organizace a instituce mohou do samotné sociální politiky angažovat a ovlivnit

⁷⁸ JONAS, H. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. (s. 25)

⁷⁹ JONAS, H. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. (s. 27)

tak její podobu, třeba i pro příští generace. Mohou tak usilovat o vytvoření spravedlivějších podmínek a zamezovat příčinám sociální nerovnováhy.

Stejně tak jako globalizace důsledků vývoje naší civilizace zapříčinila to, že se naše pozornost rozšířila od odpovědnosti v rámci rodiny k širší perspektivě odpovědnosti, tak industrializace a s ní spojený vzrůst sociálních problémů převedl problémy, které dříve náležely zájmu širší rodiny či obce, na vyšší úroveň a to státní, tedy do režie sociální politiky.⁸⁰

Budoucí generace, které jsou silně spjaté s vlivem současné sociální práce jsou i budoucí generace studentů, kteří se danému oboru již věnují, ale i ti, kteří se pro něj teprve rozhodnou. I mezi budoucími generacemi studentů sociální práce můžeme tedy najít skupinu již existujících a skupinu ještě neexistujících osob. Dle Navrátilové⁸¹ formuluje vzdělávání budoucích sociálních pracovníků nejen tyto pracovníky, ale zároveň i podobu oboru sociální práce jako takového.

Může se zdát, že tím je vyčerpán výčet jedinců patřících do budoucích generací, kterými se sociální práce může zabývat. To si však nemyslím. Sociální práce totiž nemusí působit jen na své klienty, kteří patří do skupiny již existujících budoucích generací a na studenty tohoto oboru. Svojí činností sociální pracovníci mohou ovlivnit i životy budoucích generací svých klientů, jinak řečeno současné i budoucí děti svých současných klientů. Z nich se pak také mohou, ale nemusí stát v budoucnu klienti sociální práce, kteří potřebují její služby.

Příkladem je práce se sociálně vyloučenými klienty. Na základě tendence, kterou mají sociálně vyloučení, se uzavírat a reprodukovat v uzavřených oblastech ve společnosti dalších vyloučených osob, se vytváří minoritní kultura, která se dědí z generace na generaci. Tuto kulturu Lewis nazval *Kulturou chudoby (The Culture of Poverty)*.⁸²

Toto dědictví chudoby však nenajdeme jen v sociálně vyloučených lokalitách, pod jakými si v České republice lze představit například romské osady odříznuté

⁸⁰ NEČADOVÁ, V. *Sociální politika*. Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2010, 91 s. ISBN 978-80-87035-49-8. (s. 5)

⁸¹ NAVRÁTILOVÁ, J. Vzdělávání v sociální práci. In: MATOUŠEK, O., a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 509-511. ISBN 978-80-262-0366-7. (s. 509)

⁸² LEWIS, O. The Culture of Poverty. In: *Scientific American*, 1966, roč. 215, č. 4, s. 19.-25. ISSN: 0036-8733.. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/24931078?seq=1>

od jiných měst, či vesnic a bez přístupu k potřebným službám a institucím. Problémy do budoucna si odnášejí například i rodiny, které mají problémy s kvalitou bydlení. A nemusí se nutně jednat o rodiny s romskými kořeny. Špatná kvalita bydlení, časté stěhování či ohrožení ztrátou domova, může mít negativní vliv na kvalitu vzdělávání dětí, což jim do budoucna může přinést nejen problémy s hledáním a udržením zaměstnání ale i mnoho dalších. Zpravidla se pak děti, které vyrostly v takovýchto obtížných podmínkách, těžce integrují do společnosti.⁸³

Cílem sociálních služeb věnujících se sociální prevenci je mimo jiné i zabránění sociálnímu vyloučení a tím i jeho přenášení na další generace.⁸⁴ Jedním z nástrojů pro zabránění přenosu sociálního vyloučení v rodině může být práce s mezigeneračními vztahy. Může se jednat například o již zmíněnou vyživovací povinnost. Sociální pracovník může například působit na svého klienta, který je rodičem nezaopatřeného dítěte, se kterým nežije, aby svoji rodičovskou odpovědnost plnil a dávky výživného na dítě platil.

Stejně tak mají někteří sociální pracovníci kompetence a možnost ovlivňovat životy budoucích generací nejen v rámci své klientely, ale i v rámci širší veřejnosti. Například prostřednictvím primární prevence na základních školách.

Školská prevence je primárně zajišťována pedagogickým pracovníkem se zvláštním vzděláním v akreditovaném kurzu metodika prevence v pedagogicko-psychologické poradně. Sociální služby však mohou v rámci programu zaměřenému na primární prevenci nabízet přednášky či semináře pro různé věkové skupiny žáků základních škol, či studentů středních škol. Příkladem může být organizace THEiA krizové centrum o.p.s. V Českých Budějovicích,⁸⁵ která projekt primární prevence realizuje díky dotacím Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy, Města České Budějovice a dalším donátorům.

⁸³ DRÁPALOVÁ, K. *Fenomén sociálního vyloučení a způsoby jeho řešení v České republice*. Brno, 2018. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce T. Katrňák. (s. 15) **Více celou situaci sociálního vyloučení a jeho dopadu na budoucí generace autorka rozebírá na stranách 7-18.**

⁸⁴ KLINGELOVÁ, A. *Role sociálních pracovníků jako lektorů primární prevence v programech primární prevence*. Brno, 2018. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce D. Dlouhá. (s.18)

⁸⁵ Primární prevence. In: *THEiA krizové centrum o.p.s.* [online]. České Budějovice, 2017 [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.theia.cz/primarni-prevence/>

Specifická oblast, kam může být prevence zaměřena je oblast kriminality. Dle Zapletala⁸⁶ jde o kombinaci represivních a preventivních činností, které působí nejen na pachatele trestných činů, ale i na oběti těchto činů, a nejen že zmírňují dopad, ale snaží se i dalším patologickým kriminálním jevům předejít.

Těmto činnostem se cíleně věnuje Probační a mediační služba České republiky⁸⁷, ale ve své podstatě může mít jakékoliv působení na klienta vliv na jeho pozdější kriminální počínání. I v této oblasti tedy může sociální práce působit na budoucí generace s cílem snižovat míru kriminality do budoucna.

Lze tedy usoudit, že sociální pracovník má mnoho příležitostí k působení na budoucí generace lidí ať už existujících, nebo ještě neexistujících. Toto působení může být jak vědomé, tak nevědomé a lze se s ním setkat asi ve všech oblastech sociální práce, neboť práce s lidmi a s jejich životními situacemi vždy zahrnuje větší či menší kontakt s rodinou klienta, či alespoň rozpravu nad jeho rodinnými vztahy.

⁸⁶ ZAPLETAL, J. *Prevence kriminality*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000, 102 s. ISBN 80-7251-047-9. (s.7-8)

⁸⁷ PMS: *Probační a mediační služba České republiky* [online]. Praha, 2002 [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz>

5. ETIKA ODPOVĚDNOSTI S OHLEDEM NA BUDOUCNOST V RÁMCI OBORU SOCIÁLNÍ PRÁCE

V této části práce se budu zabývat již etikou odpovědnosti vůči budoucím generacím. V literatuře jí také lze najít pod názvem *Intergenerational Justice* neboli *mezigenerační spravedlnost*. Mnohdy se však pod tímto tématem skrývá spíše pojednání o vztazích mezi generacemi již existujícími, tedy dětmi, lidmi v produktivním věku a seniory a jedná se tak spíše o mezigenerační a sociální spravedlnost než o etiku, která se zabývá budoucností.⁸⁸

Nebudu se však dopodrobna věnovat všem aspektům odpovědnosti za budoucí generace, hlavně pak těm, které úzce souvisejí se zacházením s životním prostředím, vyčerpitelnými zdroji a podobně.⁸⁹ Tyto otázky jsou pro sociální práci příliš vzdálené a mohou se jí týkat jen okrajově. Zaměřím se tedy spíše na odpovědnost vůči budoucím generacím, která se sociálního pracovníka může přímo týkat a která souvisí s jeho každodenní praxí. Oblasti, kde se taková odpovědnost může vyskytnout, jsem nastínila již více v kapitole *Budoucí generace v sociální práci*.

Nejprve tedy nastíním vznik a cíle této etiky a po objasnění tohoto základu přejdu ke konkrétním příkladům ze sociální práce. Samotný výklad pak budou prolínat spojitosti se sociální prací.

⁸⁸ Příkladem může být práce VALCHÁŘOVÁ, E. (*Mezigenerační vztahy a stárnutí, sociální solidarita pohledem studentů středních škol*. Zlín, 2018. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce: J. Balvín.), kde autorka řeší mezigenerační vztahy, ale ne s ohledem do budoucnosti.

⁸⁹ Těmito tématy se zabývá spousta prací. Příkladem může být článek ATTFIELD R. (Future Generations. In: ten HAVE, H. ed. *Encyclopedia of Global Bioethics*.), nebo rozsáhlá publikace TREMMEL, J. CH., ed. (*Handbook of Intergenerational Justice*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2006, 368 s. ISBN: 978 1 84542 900 3. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/298455096_Handbook_of_intergenerational_justice), která není jedinou Tremmelovou prací na toto téma.

5.1. Etika odpovědnosti s ohledem na budoucnost

Důvodem vzniku etiky odpovědnosti za budoucnost a budoucí generace je bezesporu ekologická krize. Takto rozsáhlá krize člověku poprvé v jeho historii ukázala, že příroda se s některými následky našich činů není schopna vypořádat sama. Příčinou těchto nebezpečných změn v životním prostředí je tedy mohutný industriální rozvoj lidské civilizace, který započal začátkem 20. století. Dalo by se říct, že vědecké a technické objevy často ohrožují život člověka a celé civilizace v míře přímo úměrné tomu, jak velký tento objev je.⁹⁰

Začala tedy vznikat na pozadí prvních globálních přírodních katastrof a ohrožení celosvětovým konfliktem s použitím jaderných zbraní, které by měly devastující účinky jak na planetu Zemi, tak celé lidstvo, a to nejspíš nenapravitelně.⁹¹ Nevznikla tedy jen potřeba definovat a možná i změnit vztah lidstva k přírodě, čímž se začala zabývat environmentální etika,⁹² ale definovat novou etiku pro novou civilizaci, která se stala civilizací technologickou.

⁹⁰ MACHALOVÁ, T. Dvě koncepce etiky odpovědnosti: H. Jonas a K.-O. Apel. In: *Filosofický časopis*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1997, roč. 45, č. 3, s. 443-459. ISSN 0015-1831. (s. 443)

⁹¹ ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativněteologické pozadí v díle Hanse Jonase*. (s. 22-24)

⁹² **Ondok ve své knize *Člověk a příroda* ONDOK, J. P. (*Člověk a příroda: hledání etického vztahu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, 110 s. Studie Teologické fakulty Jihočeské university, sv. 4. ISBN 80-7192-239-0. (s. 18-19)) popisuje hned několik východisek a variant ekoetiky, které vycházejí z různého pojetí chápání světa, a hlavně člověka a přírody. Zajímavým příkladem je podle mě Konvencionalismus, který vidí závaznost etických příkazů, a tedy zdůvodnění morální odpovědnosti v obecném konsenzu. Soužití lidí je tedy podmíněno společnou dohodou o jeho podmínkách. V případě ekoetiky je to však strategie redukováná čistě na legislativní opatření týkající se přežití lidstva a zachování jeho životního prostředí. Opět se zde vytrácí vztah k onomu životnímu prostředí, který nelze zakládat na základě usnesení odborníků. Tento problém lze pozorovat ve všech sférách lidského života. Pro lidské jednání je nesmírně důležitá jeho motivace. Pokud motivace vychází pouze zvenku, a navíc v negativní formě, tedy výhrůžka nějaké sankce, je všem jasné, že nebude mít takový úspěch, jako motivace, která vychází z nitra člověka a je ještě k tomu pozitivně formulována. Ještě větší vliv na každého člověka bude mít, pokud se morální odpovědnost vůči životnímu prostředí stane i součástí jeho žebříčku hodnot. Aby tohoto bylo docíleno, nestačí pouhá legislativní úprava, která hovoří**

Staré etické teorie si ani nedovedly představit, že lidským věděním by se mohla zvýšit moc lidstva nad přírodou, natož že by na jejím základě mohlo hrozit zničení jak Země, tak lidské populace.

Význam této etiky tedy spočívá právě v nalezení obrany proti krizovým jevům, které ohrožují budoucnost lidstva jako celku.⁹³ Jonas⁹⁴ vidí v novém nárůstu naší moci v podobě techniky i nárůst naší odpovědnosti. Jelikož se změnila povaha a dosah lidského jednání, změnil se tím pádem i dosah odpovědnosti lidstva. Zároveň je však přesvědčen, že tuto moc můžeme uplatňovat jen za předpokladu, že stejně tak zvýšíme naši schopnost předvídat možné následky našeho jednání.

Není však reálné, aby člověk všechny následky svých činů znal, obzvlášť v globálním měřítku a do daleké budoucnosti. Smysl etiky odpovědnosti za budoucnost tedy Jonas vidí v tom, aby co nejvíce zvětšila vědění o následcích našeho jednání do budoucnosti a vypracovala nové etické teorie o tom, čím má člověk být a jak se má či nemá v těchto souvislostech chovat.

Morální obezřetnosti lze podle Jonase⁹⁵ dosáhnout díky heuristice strachu. Lidé totiž poznávají dobro jen skrze zkušenost se zlem. Toho si všímal například i Spaemann, který tvrdil, že až nedostatek něčeho připomíná člověku vzácnost toho, co je skutečné a díky této vzácnosti se nám skutečné ukáže jako nádhera.⁹⁶ Až zkušenost s nemocí nám například staví zdraví do pozice hodnoty.

ve prospěch přírody, ale je potřeba působit i na vnímání životního prostředí lidmi. a jelikož se hodnoty utvářejí hlavně v rámci socializačního procesu, kterým prochází každý člověk žijící ve společnosti, nejlepší příležitost, jak změnit smýšlení lidí o životním prostředí je právě v průběhu socializace, tedy dospívání. Tímto působením bychom mohli vychovat budoucí generace, které nebudou brát ekoetiku a etiku odpovědnosti s ohledem na budoucnost jako nové teorie, které se je snaží přesvědčit o důležitosti vztahu k přírodě, ale naopak už by mohli mít tento vztah zvnitřněný a tyto teorie brát jako sobě vlastní. Jisté známky, že se tak již děje můžeme pozorovat například díky hnutí Fridays for future (FRIDAYS FOR FUTURE [online]. Iceland: flokinet, 2020 [cit. 16. 2. 2021]. Dostupné z: <https://fridaysforfuture.org>), celosvětovému studentskému hnutí, které právě za legislativní změny, které jsou ve prospěch životního prostředí.

⁹³ MACHALOVÁ, T. Dvě koncepce etiky odpovědnosti: H. Jonas a K.-O. Apel. In: *Filosofický časopis*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1997, roč. 45, č. 3, s. 443-459. ISSN 0015-1831. (s. 443)

⁹⁴ JONAS, H. K ontologickým základům etiky budoucnosti. (s. 897-901)

⁹⁵ JONAS, H. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. (s. 56-57)

⁹⁶ SPAEMANN, R. *Štěstí a vůle k dobru*. (.s 194)

Heuristika strachu tak spočívá v představě toho nejhoršího scénáře, tedy zániku lidstva. Tato hrozba nás teprve může podle Jonase dovést k pravému obrazu člověka a ke zjištění co je v sázce. Díky strachu před těmito důsledky našeho jednání si člověk může uvědomit, co nechce dopustit a tím dojít k tomu, co naopak chce.

V sociální práci se sociální pracovníci pohybují spíše na individuální rovině možné újmy budoucím osobám. Je celkem nereálné, aby se sociální pracovník obával, že jeho jednání bude mít za následek zánik lidstva nebo zničení planety. Rozhodování o takových věcech zcela jistě přesahuje jeho kompetence a možnosti. Pokud by se tímto směrem jeho myšlenky ubíraly, jednalo by se spíše o jeho osobní zájem o environmentální etiku a ekologii, nikoliv o profesní zájem.

Nicméně heuristika strachu může být zajisté užitečným nástrojem pro určení toho, kam by chtěl ve své práci směřovat. Představením si té nejhorší varianty, jak by jeho práce s klientem mohla dopadnout a jak by se životy klientů a jejich potomků mohli v budoucnu vyvíjet, by mohl docílit k selekci důsledků, kterým by rozhodně chtěl zabránit.

Tyto katastrofické představy by však podle mého názoru měly být jen pomůckou k tomu, aby si vytvořil představy toho, co naopak od své práce očekává. Pokud by myslel neustále jen s negativní konotací a žil v neustálém strachu, mělo by to jistě neblahý vliv na jeho psychiku.

5.2. Kdo může nést odpovědnost za budoucí generace?

Dosud jsem psala o odpovědnosti za budoucí generace jako o něčem, co náleží současným lidem. Jak ale specifikovat tyto subjekty odpovědnosti? Neseme odpovědnost jako jedinci, nebo jako celek? a vůči komu jí máme? Může být sekundární instancí odpovědnosti celé lidstvo, nebo jen naši potomci?

Aby mohl nést kolektivní subjekt odpovědnost, musel by být jasně vymezen a definován, což u celé lidské populace nelze. Vždy je navíc tento celek tvořen jednotlivci, jejichž osobní odpovědnost je primární, tedy nadřazená té kolektivní. Proto

nemůže existovat kolektivní vina. Dle Šimka⁹⁷ není smysluplné ani to, aby kolektiv byl instancí odpovědnosti, ačkoliv může být reprezentován jednotlivcem.

Šimek⁹⁸ také píše, že aktivní individuální odpovědnost je podmínkou pro odpovědnost kolektivní. Tak velký kolektiv, jako je lidstvo, či stát, nemůže splňovat podmínky, které jsou pro přisouzení odpovědnosti subjektu potřeba. Subjekt, kterému lze odpovědnost připsat musí disponovat mocí o něčem rozhodnout či něco udělat. Zároveň musí toto rozhodnutí chtít udělat, je si ho tedy vědom stejně jako následků svého jednání. Toho tak velký kolektiv není schopen. Ani svědomí nemůže být kolektivní, pouze individuální.

Kolektivní odpovědnost, jak jsem již zmínila, lze tedy připsat přesně definovaným a vymezeným subjektům. Politickou odpovědnost tedy mohou nést konkrétní politické subjekty.⁹⁹ v případě sociální práce tak může nést například konkrétní nezisková organizace odpovědnost za rozhodnutí a činy, na kterých se její členové společně rozhodnou a vykonají jejím jménem. Ve výsledku tedy ponесou odpovědnost všichni členové organizace, reprezentováni jejich zástupcem.

Stejně tak pokud by celá tato organizace byla instancí odpovědnosti, a činy nějakého jiného subjektu odpovědnosti by se dotkly organizace jako celku, její zástupce by pak volal tento subjekt k jeho odpovědnosti.

Zde jsem tedy vymezila, za jakých podmínek může existovat kolektivní odpovědnost a za kterých nikoliv. Jak je to tedy s instancí odpovědnosti. Může nést jednatel odpovědnost vůči celému lidstvu?

To, že člověk jako jednatel nemůže nést odpovědnost za všechno a za všechny si uvědomoval například i Spaemann,¹⁰⁰ když napsal, že člověk má omezenou kapacitu pro náklonnost a vědění. Nemůže najednou vnímat všechny bytosti a věci na světě. Z toho vyplývá, že ani my sami nemůžeme chtít, abychom byli vnímáni každým jednotlivým člověkem.

⁹⁷ ŠIMEK, V. K problematice morální odpovědnosti vůči budoucím generacím v sociálním učení církve: Pokus o filosofický přístup. (s. 149)

⁹⁸ ŠIMEK, V. Je pouze dvojmístné pojetí prospektivní morální odpovědnosti kolektivního subjektu realistické? In: ŠIMEK, V., DROZENOVA, W. *Filosofie Hanse Jonase*. Praha: Filosofia, 2019, s. 137-164. ISBN: 978-80-7007-601-9. (s. 150-153)

⁹⁹ Tamtéž. (s. 154)

¹⁰⁰ SPAEMANN, R. *Štěstí a vůle k dobru*. (s. 194)

Zároveň¹⁰¹ tvrdí, že požadavek, na něž máme všichni nárok, tedy být vnímán vždy nejen jako prostředek, ale i jako samoúčel vede k tomu, že každá lidská osoba si zaslouží úctu a zohlednění při posuzování následků činů, ačkoliv není tím, kvůli komu se jednání uskutečňuje.

Jednání v této souvislosti může být trojího druhu. Prvním je to, které koná člověk z lásky k někomu, tedy s bezprostředním vztahem k dané osobě. Druhé je také založeno na vztahu, ale opačném, je to tedy jednání konané za účelem škodit. Třetí je právě to, které jsem popisovala dříve, tedy takové, kdy je člověk vtažen do rozhodnutí druhého, aniž by mezi nimi byl nějaký vztah. A jelikož vnímání člověka je kapacitně omezené a nemůže každého člověka vnímat pomocí bezprostředního vztahu, je jasné, že nemůže vůči každému také nést stejnou míru odpovědnosti.

Spaemann uvádí, že se jedná o takzvaný *ordo amoris* neboli řád lásky, který je odstupňovaným řádem vůle k dobru. V rámci tohoto řádu existuje relace větší blízkosti a vzdálenosti. K člověku vždycky stojí blíž jeho rodina, přátelé či kolegové než neznámé osoby.

Na druhou stranu musíme dostát požadavku vnímat každého jako lidskou bytost, a to nejen jako prostředek, ale jako účel sám o sobě. Jelikož sám sebe tak vnímá, pomocí soucítění si dovede uvědomit, že i druzí pro někoho něco znamenají. Povinnost nenarušovat práva druhých tak neplyne z konkrétní identity jedince, ale právě z toho že je lidskou bytostí, která je sama vždy subjektem svých práv.

Primárně tedy může každý člověk mít odpovědnost sám před sebou a sekundárně pak před ostatními lidmi, avšak v odstupňovaném pořadí. Pro jednotlivce je nemožné nést odpovědnost za všechny a přede všemi. Zvažovat své jednání v souvislosti s jeho následky však musí s ohledem na všechny lidi.

Zároveň odpovědnost nelze člověku upřít. Jak píše Jonas,¹⁰² člověk je jediný tvor, který už ze své podstaty odpovědnost mít může, což znamená, že jí také má. Proto je výlučně jejím subjektem. Může tedy být zároveň jejím subjektem i objektem, tedy instancí. Neplatí však, že když je člověk objektem odpovědnosti, musí být zároveň i jejím subjektem, a naopak. Zvíře či rostlina může být například subjektem tedy instancí odpovědnosti, ale nikoliv objektem odpovědnosti.

¹⁰¹ SPAEMANN, R. *Šťěstí a vůle k dobru*. (s. 126-127)

¹⁰² JONAS, H. *K ontologickým základům etiky budoucnosti*. (s. 899)

Jak už jsem však psala v části 2.2. *Morální dimenze odpovědnosti*, člověk nemůže být odpovědný za druhého člověka, aniž by mu tak neupřel právo svobodného rozhodnutí. Odpovědnost nese každý člověk jen za svoje činy a jejich následky.

V sociální práci lze ilustrovat tuto odstupňovanou odpovědnost zcela jednoduše. Sociální pracovník si se svými klienty vytváří jistý vztah, na základě, kterého pak s nimi pracuje, popřípadě prosazuje jejich zájmy a pomáhá jim v plnění jejich cílů. Při této práci zajisté nebude záměrně škodit klientům svých kolegů, ale je jasné, že s nimi nebude pracovat s takovou mírou, nebo vůbec, protože s nimi žádný vztah navázaný nemá. Neponese tedy ani žádnou odpovědnost, která se bude vztahovat na jeho kolegu, který s daným klientem pracuje. Stejně tak kolegové tohoto sociálního pracovníka neponesou odpovědnost vůči jeho vlastním klientům.

5.3. Můžeme nést odpovědnost vůči někomu, jehož identitu neznáme?

Tím jsem se dostala k jedné z námitek, které hovoří proti tomu, že bychom měli jakožto současná generace, nést odpovědnost za generace budoucí, konkrétně ty, které se ještě nenarodily.

Jednoduchá námitka tkví právě v tom, že neznáme jejich konkrétní identitu a tím pádem nevíme, komu se máme zodpovídat. Meyer¹⁰³ však píše, že tento fakt nám nebrání v tom, abychom přiznali jejich právo na živobytí, a to právě na základě toho, že budou lidskými bytostmi.

Jak jsem psala dříve, abychom s někým soucítili, nemusíme znát jeho přesnou identitu, stačí nám pouze fakt, bude člověkem, tak jako my. A jelikož, jak píše Spaemann,¹⁰⁴ máme schopnost vnímat každého jako samoučel, musíme tedy každého zohlednit při našem rozhodování.

¹⁰³ MEYER, L. Intergenerational Justice. (část 2.1)

¹⁰⁴ SPAEMANN, R. *Štěstí a vůle k dobru*. (s. 126-127)

Otázka by tedy spíše mohla znít, do jaké míry jsme my sami schopni ovlivnit budoucí lidi, ty, kteří ještě neexistují? Závisí zde dle mého názoru na konkrétní činnosti a konkrétních možných dopadech.

Pokud například sociální pracovník v České republice pracuje s párem, který plánuje mít potomka, může těmto lidem pomoci se na rodičovství připravit a ovlivní tak tedy budoucnost jejich ještě nenarozeného dítěte. Pokud toto dítě bude mít dobré zázemí, je pravděpodobné, že i jeho děti a další generace v této rodové linii budou mít dobré podmínky pro život. Takový sociální pracovník, který celý život pracuje v jedné organizaci v jednom městě si dovede tyto následky do budoucna představit, ale je mimo jeho možnosti směřovat snad někam dál.

Kdežto například pracovník, který při své práci více cestuje, nebo se věnuje vedení organizací, či zakládá nové neziskové organizace a nabízí tak zcela nové možnosti pomoci na místech, kde dosud pomoc na dosah nebyla, může uvažovat o vlivu jeho práce do budoucna ve větším dosahu co do počtu ovlivněných lidí, tak do počtu národností těchto lidí.

Ačkoliv druhý pracovník si možná hůře představí všechny možné budoucí lidi, které svojí činností ovlivnil, identitu těchto lidí nezná ani jeden z nich. Přesto jsou všechny jejich vlivy zcela reálné a nelze je odmítnout jen na základě neznalosti identity toho, koho se dotknou.

Otázkou tak spíše může být, komu bychom se za tyto následky svých činů měli zodpovídat. Tím se budu zabývat dále v textu.

5.4. Kdo neexistuje, nemá práva?

Dalším argumentem na zpochybnění práv budoucích osob a tím i naší odpovědnosti vůči nim je to, že dokud neexistují, nemají žádná práva. Jak píše Šimek¹⁰⁵ vůči

¹⁰⁵ ŠIMEK, V. K problematice morální odpovědnosti vůči budoucím generacím v sociálním učení církve: Pokus o filosofický přístup. (s. 151)

již existujícím budoucím generacím je tento argument, stejně tak jako ten, který jsem popisovala dříve v textu, irelevantní.

Jiný případ jsou však budoucí generace, které se dosud nenarodily. Meyer¹⁰⁶ ve své práci uvažuje logicky, když píše, že budoucí lidé samozřejmě nemají práva teď, ale v budoucnu je mít budou. V současnosti tedy jejich práva porušit sice nemůžeme, ale naším jednáním můžeme ovlivnit to, jaké budou mít zájmy. A z jejich zájmů budou vyplývat i jejich práva. Tím pádem můžeme ovlivnit, a tedy i narušit, či nenarušit jejich práva, jejichž nositeli budou v budoucnu.

Šimek¹⁰⁷ k tomu dodává, že pokud můžeme mařením zájmů v současnosti narušit práva již existujících osob, můžeme pomocí maření zájmů narušit i budoucí práva budoucích osob.

Saugstad¹⁰⁸ ve své práci uvádí na obranu práv budoucích generací analogii s plodem, který se právě v této analogii stane osobou až ve třetím měsíci těhotenství. Pokud bychom k němu neměli před dovršením prvního trimestru odpovědnost a poškodili ho, nenesli bychom odpovědnost ani za následné poškození, které si tato budoucí osoba ponese po celý život. A to podle něj nedává smysl. Plod je totiž už ze své podstaty budoucím člověkem.

Sociální pracovník může také pracovat v zájmu ještě nenarozeného dítěte, či v zájmu budoucích dětí svých klientů. Může hájit jejich zájmy na zdraví, když například bude působit na matku, aby o sebe v těhotenství lépe pečovala.

Tento argument je dost podobný první námitce a zároveň i té další, které se budu věnovat dále. Opět se jedná o práva budoucích generací, které ještě neexistují, tentokrát na samotné právo na existenci.

¹⁰⁶ MEYER, L. Intergenerational Justice. (část 2.1)

¹⁰⁷ ŠIMEK, V. K problematice morální odpovědnosti vůči budoucím generacím v sociálním učení církve: Pokus o filosofický přístup. (s. 152)

¹⁰⁸ SAUGSTAD, J. *Moral Responsibility towards Future Generations of People: Utilitarian and Kantian Ethics compared.* Lecture at University of Oslo, 1994. Dostupné z: https://global.oup.com/us/companion.websites/9780195332957/student/adtlchapter/pdf/Future_Chapter.pdf

5.5. Mají budoucí generace právo na existenci?

Tato námitka zní, že pokud můžeme narušit práva budoucích osob, můžeme tedy narušit i jejich právo na existenci. Tím pádem, aby mohli svoje práva vůči nám uplatňovat, musíme jim toto právo na existenci připsat.

Na to Meyer¹⁰⁹ reaguje tím, že nikdo nemá právo na existenci, tudíž nemůže být toto právo nikdy narušeno. A dále uvádí, že to, že můžeme uznat svoji odpovědnost vůči již existujícím budoucím generacím, neznamená, že ještě neexistující budoucí generace mají právo na existenci. Upozorňuje na to, že v budoucnu nikdy nevzniknou všichni potenciální lidé, které by vzniknout mohli. Jonas¹¹⁰ s tímto souhlasí, když píše, že: „Nárok na bytí vzniká teprve s bytím.“

Existenci dalších generací samozřejmě může ovlivnit každý z nás už jen volbou, zdali bude mít on sám děti a popřípadě kolik. Sociální pracovník může v tomto směru na své klienty také působit, ať už nepřímou nebo přímo. Může je k tomu mít děti povzbuzovat nebo je od toho naopak odrazovat. A ačkoliv konečné rozhodnutí vždy leží v rukou samotných klientů, díky vztahu s klienty, na ně může mít nemalý vliv.

Jak jsem naznačila výše, rodiče se mohou rozhodnout, zdali dítě mít, či nemít. Mohou v tom sehrát roli různé faktory, ať už jejich životní styl, osobní preference, či zdravotní predispozice. Může tedy vyvstat otázka, zdali jedince, který by neměl ideální podmínky pro život, vůbec na svět přivést.

Mill¹¹¹ je toho názoru, že pokud rodič přivede na svět dítě, pro které není schopen zajistit jak jeho obživu, tak dostatečný intelektuální rozvoj, je jeho zrození morálním zločinem jak vůči dítěti, tak vůči celé společnosti, která se pak o takového jedince musí postarat a naplnit tak odpovědnost, kterou by měli nést rodiče.

Jde zde o celkem rozšířené přesvědčení o tom, že v určitých situacích by se rodiče měli rozhodnout dítě raději nemít.¹¹² Jedná se tedy o situace, kdy je pravděpodobné,

¹⁰⁹ MEYER, L. Intergenerational Justice. (část 2.1)

¹¹⁰ JONAS, H. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. (s. 73)

¹¹¹ MILL, J. S. *On Liberty*. Kitchener: Batoche Books, 2001, 109 s. OCLC: 229016269. Dostupné z: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/mill/liberty.pdf>

¹¹² MEYER, L. Intergenerational Justice. (část 2.2)

že dítě nebude žít plnohodnotný život. Kdo však může určit, který život je hodnotný a který ne?

Kolem nás je spousta příkladů lidí, kteří trpěli, či trpí nevléčitelnou nemocí, a přesto měli pro svět a pro lidi kolem sebe nedocenitelný význam. Příkladem může být slavný fyzik Stephen Hawking, který i přesto, že byl díky své nemoci upoutaný na pojízdný vozík a byl tak odkázán na každodenní péči jiné osoby, napsal mnoho knih a ve svém oboru byl významným objevitelem.¹¹³

Nebo Claire Wineland, která se narodila s genetickým nevléčitelným onemocněním cystickou fibrózou. Její nemoc a zkušenosti jí již ve třinácti letech inspirovali k založení nadace,¹¹⁴ která i po její smrti pomáhá rodinám a dětem se stejným onemocněním. Měla tak za svůj nepříliš dlouhý život nemalý vliv na spoustu lidí, nemluvě o rozšíření povědomí o této chorobě.

Samotná existence sociální práce se zdravotně i mentálně postiženými, duševně nemocnými lidmi či umírajícími dokazuje, že nelze existenci, která vybočuje z nějakého standardu, odsoudit jako nedůležitou a nehodnou života.

A nejedná se jen o zdravotní predispozice, ale i o materiální zajištění. Mnoho lidí žije v chudobě, a přesto se cítí být šťastní. Navíc chudoba není nenapravitelný stav. Vlastním úsilím si lidé mohou vybudovat daleko lepší životní podmínky a materiální zázemí, než do jakého se narodí.

Sociální práce zde opět nastupuje, aby pomohla těmto lidem zlepšit svojí životní situaci, jelikož vychází právě z toho, že každému člověku náleží přirozená imanentní důstojnost.

Nemyslím si tedy, že jsou tyto úvahy vždy opodstatněné, ačkoliv jsou na jednu stranu pochopitelné. Rodiče chtějí pro své dítě to nejlepší a bojí se, že za určitých podmínek toho nebude dosaženo. Na druhou stranu je rozhodnutí, zdali takovýto život stojí za to žít až na daném jedinci, který tento život žije. Je to rozhodnutí zcela subjektivní a založené na osobních zkušenostech a hodnotách.

¹¹³ Stephen Hawking: British physicist. In: *Britannica* [online]. Chicago: Encyclopædia Britannica, posl. aktualizace 10. 3. 2021 [cit. 17. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Stephen-Hawking>

¹¹⁴ *Claire's Place Foundation: Foundation for cystic fibrosis support* [online]. California: Claire's Place Foundation, 2020 [cit. 3. 3. 2021]. Dostupné z: <https://clairesplacefoundation.org>

Navíc to s sebou podle Meyera¹¹⁵ nese asymetrii. Zatímco budoucí rodiče nemají žádnou povinnost přivádět na svět děti které by měli dobré životní podmínky, mají na druhou stranu podle tohoto tvrzení povinnost nepřivádět na svět děti, které by byly podle jejich uvážení nešťastné.

Saugstad¹¹⁶ také popisuje takzvaný Parfitův paradox. Ukazuje ho na příkladu páru, v němž muž i žena mají nevléčitelné onemocnění AIDS. I přesto se rozhodnou přivést na svět dítě, které však bude žít jen deset let a pak umře na stejnou nemoc, kterou mu věnovali do vínku.

Tento příklad rozebírá z hlediska dvou filosofických směrů myšlení. Dle utilitarismu, filosofického směru, který zkoumá správnost činu podle jeho následků, je krátký život zatížený vážnou nemocí lepší důsledek jejich rozhodnutí než možnost, že by toto dítě nežilo vůbec.

Dle Kanta se však lze jeho deontologickým úhlem pohledu dívat na tento problém jinak. Dle něj by se měli rodiče zachovat zcela racionálně a jejich rozhodnutí by mělo být motivováno pouze nejlepšími zájmy dítěte a jeho nejlepší šancí na naplňující lidský život. Ten by tedy s nevléčitelnou nemocí nebyl možný. Tím, že bychom další generace „rodili s nevléčitelnými nemocemi“ v podobě zničeného životního prostředí, nebo právě s nevléčitelnými nemocemi a podobně, bychom je okrádali o šanci na plně prožitý život a životní příležitosti.

Je však lepší existence, nebo neexistence? Šimek¹¹⁷ soudí, že neexistenci nelze nepřipisovat hodnotu, proto i neexistence může být v jistých případech považována za dobrou. Neexistence lidí, které by za svého života konali zlo, je toho zdárným příkladem. Ve směru do budoucnosti k ještě nenarozeným lidem však takovéto okolnosti poznáme jen těžko. Otázkou by tedy bylo, zdali bychom neexistenci nějakou hodnotu vůbec připisovat měli.

Zdá se tedy, že v posledku je toto rozhodnutí zcela subjektivní a nezbyvá než ponechat tyto úvahy v rukou samotných rodičů. Nicméně sociální pracovník

¹¹⁵ MEYER, L. Intergenerational Justice. (část 2.2)

¹¹⁶ SAUGSTAD, J. *Moral Responsibility towards Future Generations of People: Utilitarian and Kantian Ethics compared.*

¹¹⁷ ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativněteologické pozadí v díle Hanse Jonase.* (s. 333)

by si měl utvořit na tuto problematiku jasný názor, jelikož by mohl rodiče při jejich rozhodování ovlivnit.

Ačkoliv by se působení sociálního pracovníka proti počtí některých jeho klientů mohlo zdát nemístné, může mít naopak na situaci klienta jiný vhlad, a proto i objektivnější důvody k tomuto názoru. Může se například jednat o pracovníka OSPOD, tedy oddělení sociálně právní ochrany dětí, který ze zkušeností s danými klienty ví, že v minulosti nebyli dobrými rodiči svým dětem, proto je nepravděpodobné, že by byli dobrými rodiči i dalšímu dítěti.

Nebo třeba sociální pracovník v Domově mládeže, kde pracuje s dětmi a mladistvými. Zde je jeho působení proti počtí výchovné a zcela pochopitelné, jelikož takto mladí rodiče bez řádného zázemí by svoji novou životní situaci asi jen těžce zvládali vlastními silami.

To je ovšem opět otázka zhodnocení dané situace, která se odvíjí nejen od subjektivních hodnot a přesvědčení daného pracovníka, ale i od podmínek a hodnot dané společnosti, ve které působí.

5.6. Volba našeho jednání s ohledem na budoucí generace

Z výše uvedeného lze tedy dospět k názoru, že nezáleží na tom, jestli se s člověkem setkáme a budeme s ním žít ve společenství, nebo ne. Naše činy mohou mít důsledky mnoho generací dopředu. Stejně tak tedy naše volba různých směrů politiky ovlivní generace, které přijdou po nás.¹¹⁸

Vždy si můžeme zvolit, jestli zvolíme přístup, kdy naše omezené zdroje vyčerpáme anebo ten, kde raději tyto zdroje uchováme do budoucna.¹¹⁹ Stejně jako nelze znát konkrétní identitu budoucích lidí, nemůžeme ani vědět jejich přesný počet. Proto se s nimi

¹¹⁸ SAUGSTAD, J. *Moral Responsibility towards Future Generations of People: Utilitarian and Kantian Ethics compared.*

¹¹⁹ MEYER, L. *Intergenerational Justice.* (část 2.1)

nemůžeme spravedlivě rozdělit například o neobnovitelné zdroje. A pokud bychom snad chtěli, množství lidí bude tak enormní, že dílek, který každý z nich dostane bude téměř nulový.

V tomto směru je však nutné myslet na ty nejbližší generace, které budou ještě na neobnovitelných zdrojích závislé. Je třeba jim nechat tolik zdrojů, aby stihli vynalézt náhradu těchto zdrojů. Jelikož na těchto zdrojích naše společnost závisí, dává to smysl. Důležitější však je, podle mého názoru, zachování obnovitelných zdrojů, které jsou v této době tolik ničeny. I Saugstad uvádí, že zachování těchto zdrojů je naše povinnost, jelikož představují základní podmínku pro lidskou existenci.

To můžeme ovlivnit tím, jakou zvolíme politiku péče o životní prostředí, populační politiku nebo zahraniční politiku. Jelikož války ničí životní prostředí, populaci a kulturu, mělo by být, dle autora, naší morální povinností zachovat mír.¹²⁰

Tyto úvahy neplatí pouze při zvažování činů týkající se například přírodních zdrojů energie a neplatí to jen pro rozhodnutí, která ovlivní celé lidstvo.

Volba mezi vyčerpáním zdrojů a jejich uchováním se vyskytuje každý den i na individuální úrovni. Matka se může rozhodnout, zdali všechny peníze utratí za věci, či služby, které mají určitou hodnotu v tuto chvíli, ale ne dlouhodobě, nebo jestli tyto peníze raději ušetří, aby pak mohla lépe zabezpečit svoje děti.

Mnohdy však může být těžké rozeznat, které chování může škodit a které ne. Meyer¹²¹ uvažuje v rovině takzvané *Threshold Notion*, v překladu *prahové podmínky*. Ta říká, že jednání, či nečinnost ublíží jen tehdy, pokud aktér způsobí či dopustí buď narození osoby v podlimitním (*podprahovém*) stavu, nebo když se již existující osoba do takového stavu dostane. Dále pokud by osobě nebylo ublíženo bez tohoto zásahu nebo ne-zásahu aktéra, a v posledku pokud se aktér nemůže vyhnout způsobení újmy, ale nesnaží se jí minimalizovat.

To znamená, že se morálně proviní ta osoba, která jedná s vědomím špatných následků jejích činů, nebo naopak neuskutečnění těchto činů na ještě nenarozené osobě anebo již existující osobě. Stejně tak se morálně proviní, pokud se nesnaží snížit negativní dopad svého jednání na ostatní.

¹²⁰ SAUGSTAD, J. *Moral Responsibility towards Future Generations of People: Utilitarian and Kantian Ethics compared.*

¹²¹ MEYER, L. *Intergenerational Justice.* (část 3.1 – 3.2)

Z toho lze odvodit, že pokud například sociální pracovník způsobí svým jednáním, nebo nejednáním újmu dětem svých klientů, jeho chování se stává nemorální, pokud si je této újmy vědom a nepokusí se jí zabránit, nebo alespoň zmírnit. Konkrétně se pak může jednat například o situaci, kdy pracovník ví, že existuje možnost zažádat o oddlužení, která by přinesla celé rodině klienta do budoucna finanční stabilitu, ale o této možnosti klienta neinformuje.

5.7. Kdo nebo co je tedy instancí odpovědnosti za budoucí generace lidí?

To, že naše činy mají dopad do budoucnosti nikdo nemůže popřít. Problematické je spíše to, že s budoucími generacemi, které ještě neexistují nemůžeme nikdy navázat přímý vztah. Jelikož s nimi nelze navázat kontakt, náš vztah je vůči nim neustále v asymetrii. Tím pádem nemůžeme znát jejich preference a zájmy.¹²²

To, zdali je budeme v našem rozhodování brát v úvahu se tedy může zdát jen jako výsledek našeho svobodného rozhodnutí, za které se nemusíme nikomu zodpovídat. Je tomu ale opravdu tak?

Jak jsem psala již v části 2.1. *Odpovědnost jako relační pojem*, odpovědnost je pojem, který musí být vždy relační a minimálně trojmístný. V případě odpovědnosti vůči budoucím generacím tyto tři složky můžeme definovat následovně.

Současné generace jsou subjekty, a tedy nositeli odpovědnosti. Předmětem odpovědnosti je jednání těchto současných generací, tedy to, za co jsou zodpovědné. A instancí odpovědnosti je primárně svědomí každého jedince příslušícího do současné generace a sekundárně jsou to lidé budoucích generací.

Při uvažování nad argumenty, které hovoří proti právům budoucích generací, a tedy i proti odpovědnosti současných osob vůči budoucím osobám, jsem dospěla k závěru, že neznalost konkrétní identity či počtu osob není zcela jistě překážkou pro převzetí této odpovědnosti.

¹²² MEYER, L. Intergenerational Justice. (část 2.1)

Problém je tedy v tom, že budoucí generace, které ještě neexistují a do určitého věku i ty které již existují, nemohou současné generace volat k odpovědnosti právě díky asymetrii těchto vztahů. Pokud se nemáme za své jednání komu zodpovídat, jaká motivace nás tedy může k odpovědnosti a ohleduplném jednání vůči budoucím generacím vést?

Jonas¹²³ si tento problém také uvědomuje, když píše, že: „*Nárok na bytí vzniká teprve s bytím.*“¹²⁴ Ten, kdo neexistuje, nemůže tedy klást nároky a nemůže volat k naplnění odpovědnosti. Podle něj však existuje výjimka tvořená právě potomstvem. Jde podle něj o přirozenou ne-reciproční odpovědnost, jedinou, která je dána přírodou. Rodič se o své dítě stará zcela nezištně, bez očekávání nějaké odměny a bez toho, aby ho dítě muselo volat k odpovědnosti.

To však neřeší závaznost takového morálního jednání. Dle Šimka¹²⁵ je morální závaznost vždy spojena se sankcí.¹²⁶ Novorozeně však nedovede specifikovat konkrétní jednání, které od rodiče vyžaduje, natož stanovovat nějaké sankce, proto je na rodiči a na jeho úsudku, jak se o dítě bude starat.

Konkrétní morální závazek tedy rozpoznává sám subjekt pomocí svého úsudku s ohlédnutím na konkrétní danou situaci. Není tomu tedy tak, že by zdrojem normativity byl výhradně objekt, tedy sekundární instance odpovědnosti. Šimek¹²⁷ uvádí, že kdyby se tak stalo, byla by tím zpochybněna svoboda subjektu, která tvoří základ lidské morality. S tím nemohu jinak než souhlasit.

Co je tedy tou sankcí, kterou poznáváme v morální závaznosti? v případě našeho svědomí, tedy primární instance, to je vnitřní nesouhlas, který nazýváme výčitkami svědomí. Pokud se jedná o vnější, sekundární instanci, může se jednat o sankce dané pozitivním zákonem.

¹²³ JONAS, H. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci.* (s. 73-74)

¹²⁴ Tamtéž. (s. 73)

¹²⁵ ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativněteologické pozadí v díle Hanse Jonase.* (s. 357-358)

¹²⁶ **Rozlišuje při tom mezi morální závazností a morální motivací. Uvádí, že jedno může existovat bez druhého, přičemž morální motivace se týká spíše emocionální složky člověka, tedy morální cit a nenajdeme zde žádné sankce, které se týkají morální závaznosti.** (Tamtéž. (s. 212-217).

¹²⁷ Tamtéž. (s.359-360)

Jelikož budoucí generace nemohou vytvářet takové zákony, které by současné generace normativně zavazovaly, nezbyvá, než je vytvářet pomocí soudu svědomí současných generací. Šimek¹²⁸ upozorňuje na potřebu obhájce, který by v tomto případě hájil zájmy budoucích osob.

Takovými obhájci se mohou stát i sociální pracovníci, konkrétně pak pracovníci Sociálně právní ochrany dětí. Ti jednají vždy v nejlepším zájmu dítěte. V oblasti ještě nenarozených osob však v rámci sociální práce nikoho takového nenajdeme.

Vedle těchto instancí odpovědnosti se nabízí ještě jedna, taková, jejíž existenci nelze dokázat a ani vyvrátit. Poslední instance, která by po naší smrti vyhodnotila veškeré naše jednání a objektivně by rozhodla o naší vině, či nevině. Tato instance má však rozměr spíše teologický než filosofický.

Ačkoliv osobně zastávám spíše agnostickou pozici, mnozí filosofové jsou jiného názoru. Předkládají pro existenci takovéto instance důkazy. Například Šimek¹²⁹ tuto instanci usuzuje z toho, že jestliže je odpovědnost vždy spojena se sankcí, nebyla by odpovědnost za budoucí generace realisticky uplatnitelná, pokud by nemorální jednání současných generací neimplikovalo sankci za jejich jednání. Instance odpovědnosti v případě ještě neexistujících budoucích generací nemohou volat současníky k odpovědnosti. Neexistence této sankce by tedy nebyla spravedlivá.

Zastávám však názor, že v tomto případě je instancí odpovědnosti svědomí každého z nás. A každý z nás může být formován a veden výchovou k morálnímu jednání. Proto je důležité se těmito otázkami zabývat nejen na akademické půdě.

¹²⁸ ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativněteologické pozadí v díle Hanse Jonase*. (s.460)

¹²⁹ ŠIMEK, V. K problematice morální odpovědnosti vůči budoucím generacím v sociálním učení církve: Pokus o filosofický přístup. (s. 161)

6. DISKUZE

V první kapitole mojí diplomové práce jsem stručně definovala obor sociální práce, kompetence sociálního pracovníka a činnosti které při své práci vykonává. Tyto základy jsou podle mě potřebné pro utvoření představy o praxi, ve které etickou otázku chci zkoumat.

V druhé kapitole jsem se věnovala definici pojmu odpovědnosti, jehož vymezení je taktéž velmi důležité. Třetí kapitola byla věnována pojmu budoucí generace a čtvrtá konečně etice odpovědnosti za budoucí generace. Místy jsem již naznačila souvislosti mezi praxí oboru sociální práce a této etiky, v této části tyto souvislosti rozeberu podrobněji.

Odpovědnost sociálních pracovníků na budoucí generace budu zkoumat i na podkladě několika kazuistik, z nichž dvě jsem získala v rámci své praxe v organizaci Mezi proudy o.p.s. V Českých Budějovicích a zbytek v internetových zdrojích.

Pro lepší přehlednost rozdělím tyto úvahy na čtyři části. V první části budu uvažovat nad odpovědností vůči již existujícím budoucím generacím mezi klienty sociální práce a v druhé nad odpovědností vůči ještě neexistujícím budoucím generacím klientů.

V další se zamyslím na odpovědností vůči budoucím generacím sociálních pracovníků, tedy studentů sociální práce. A v poslední budu uvažovat o sociální politice jako o zdroji této odpovědnosti v rámci sociální práce.

6.1. Odpovědnost vůči již existujícím budoucím generacím v sociální práci

Jak jsem naznačila v části 3.2. *Budoucí generace v rámci oboru sociální práce*, kde jsem zkoumala, jak a kde se sociální práce setkává s budoucími generacemi, mezi již existující budoucí generace patří děti a dospívající. Tato skupina je tvořena jedinci

od narození až do 26 let věku. Dvacet šest je věková hranice, kterou mají stanovena nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.¹³⁰

Dle sociologické encyklopedie je období dospívání započato společenskoekonomickým zráním a zakončeno nabitím mentálního vzrůstu, stejně jako dosažením společenské i pohlavní zralosti. Uvádí, že v dnešní době se toto období pohybuje mezi patnácti až třiceti lety člověka.¹³¹ Pro sociální práci je tedy důležitější mentální a duševní vývoj, než legislativní dělení občanů na zletilé a nezletilé.

Sociální práce se na práci s touto cílovou skupinou konkrétně zaměřuje ve službách rané péče, v domech na půl cesty, nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež, v domech dětí a mládeže či oddělení sociálně právní ochrany dětí (OSPOD). *V těchto zařízeních jsou tedy klienty samotné děti, nebo dospívající a sociální pracovník tak může pracovat přímo s jedincem, který se řadí do skupiny budoucí generace.*

Pak je ale v sociální práci mnoho služeb, kde sociální pracovník pracuje s celou rodinou, primárně tedy s rodiči dětí, skrze které může na osoby již existujících budoucích generací působit. Konkrétně jsou to azylové domy pro rodiny či matky s dětmi a sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.

Můžou se jich týkat samozřejmě i jakékoliv služby odborného poradenství, sociální rehabilitace, terapeutické komunity či zařízení následné péče.

Pokud jsou děti či mladiství fyzicky či mentálně postiženi, mohou se jich týkat i služby osobní asistence, sociální péče, pečovatelské služby, podpory samostatného bydlení, odlehčovací služby, služby center denních služeb, denních a týdenních stacionářů, domovů pro osoby se zdravotním postižením nebo chráněného bydlení.

V některých případech mohou vyhledat například i služby tísňové péče, azylových domů a dalších zařízení sociálních služeb. Takové případy bych však vynechala a zaměřila se na služby, které se přímo věnují práci s dětmi a poté na ty, které se zaměřují na práci s rodinou.

¹³⁰ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. (§ 62)

¹³¹ KAHUDA, F. Mládež (MSgS). In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, V.V.I., 2020 [cit. 14. 3. 2021]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Mládež_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Mládež_(MSgS))

5.1.1. *Odpovědnost vůči budoucím generacím v rámci sociální práce s dětmi a mládeží*

Sociální služby, které pracují přímo s dětmi a mládeží, mají tedy přímý vliv na budoucí generace. Mohou na ně působit edukačně, výchovně, ale hlavně preventivně. Tyto služby se zaměřují na zdravý vývoj jedince, jeho začlenění do společnosti a na zlepšení kvality jeho života.¹³²

Dalo by se říct, že se tyto služby tedy zaměřují přímo na práci s budoucími generacemi s důrazem na ovlivnění jejich životní situace právě do budoucna. Děti a dospívající si často ani neuvědomují, že některé činnosti či jednání na ně může mít v budoucnu špatné důsledky.

Jak jsem již popsala v části 2.1. *Odpovědnost jako relační pojem*, odpovědnost musí být minimálně trojmístným pojmem. Nyní popíšu tyto složky odpovědnosti v souvislosti s tím, co jsem se dozvěděla o odpovědnosti vůči budoucím generacím v rámci sociální práce s dětmi a mládeží.

Subjekt odpovědnosti je zde sociální pracovník, který je v přímém kontaktu s klienty, tedy s dětmi a mládeží. Tito klienti, každý sám za sebe, jsou instancemi odpovědnosti. Předmětem odpovědnosti jsou pak jednotlivé činnosti, které sociální pracovník v rámci své profese vykonává. Jedná se o činnosti, které jsem již nastínila v části 1.1. *Sociální práce jako humanitní obor* a 1.2. *Náplň práce sociálních pracovníků*. Sociální pracovník je oprávněn provádět jen činnosti, které spadají do jeho pracovních kompetencí a za ty pak může nést odpovědnost.

Pravidlo minimálně tří složek odpovědnosti je tedy splněno. Sociální pracovník, jakožto *subjekt* odpovědnosti nese odpovědnost za *předmět* odpovědnosti, tedy vykonávané činnosti v rámci jeho pracovních kompetencí, vůči svým klientům, kteří tvoří *sekundární instanci* odpovědnosti, ale i vůči jeho svědomí, což je *primární instanci* odpovědnosti.

¹³² BAJEROVÁ, J. Nízkoprah není herna, je to sociální práce s ohroženými dětmi a mládeží. In: *Společnost Podané ruce* [online]. Brno: Společnost Podané ruce, 2019, posl. aktualizace 6. 5. 2020 [cit. 14. 3. 2021]. Dostupné z: <https://aktualne.podaneruce.cz/romske-deti-nizkoprahove-kluby/>

Dá se tedy hovořit o reálné odpovědnosti vůči budoucím generacím v sociální práci, ačkoliv úplně stejný model odpovědnosti bychom uplatnili na všechny cílové skupiny sociální práce. Rozdíl je tedy v tom, že sekundárními instancemi odpovědnosti jsou zde právě jedinci patřící do již existující budoucí generace a činnosti, které sociální pracovník ve své práci vykonává jsou zaměřeny na ovlivnění nejen jejich současné životní situace, ale hlavně i té budoucí.

Aby však nedošlo k omylu, je nutno zdůraznit jaké má tato odpovědnost hranice. Sociálnímu pracovníkovi náleží odpovědnost za jím vykonané činnosti a za to, aby vzal v úvahu jím předpokládané důsledky jeho jednání vůči klientovi. Také za to, aby činil jen taková rozhodnutí, která nepovedou k úmyslné újmě klienta. Těmito činnostmi také nesmí narušovat práva klienta, mimo jiné i jeho vlastní odpovědnost a právo na sebeurčení.¹³³

Jak jsem již zjistila v části 2.2. *Morální dimenze odpovědnosti*, člověk nemůže nést odpovědnost za druhého člověka, jinak by mu upřel právo na svobodné rozhodnutí. Každý člověk nese odpovědnost jen za svoje činy a jejich následky.

Sociální pracovník tedy nenese odpovědnost za rozhodnutí a jednání svých klientů, pokud budou v rozporu s jeho prací s nimi, ale ani pokud bude toto jednání v souladu s jeho snažením.

V případě, že se však klient rozhodne nevyužít služeb sociálního pracovníka ve svůj prospěch, může sociální pracovník pociťovat výčitky svědomí, může ho tedy volat k odpovědnosti primární instance odpovědnosti, která v tomto případě může působit jako kontrola, zda pracovník skutečně odvedl svoji práci odpovědně. K reflexi toho, zdali je tato kontrola správná, či mylná, může pracovníkům sloužit supervize,¹³⁴ či konzultace s kolegy.

Podpora je důležitá nejen ve vztahu mezi kolegy, ale i ve vztahu s klientem. Toho si můžeme všimnout i na kazuistice třináctiletého Filipa, který navštěvoval Nízkoprahový klub pro děti a mládež v Praze (dále jen NZDM).¹³⁵

¹³³ *Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR. (část 2.1)*

¹³⁴ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce. (s. 218)*

¹³⁵ ŠULC, L. Případy sociálního pracovníka z nízkoprahového zařízení pro děti a mládež v Praze. In: *Sociální práce, sociální práca. [online]. Praha: Časopis sociální práce, 2020 [cit. 15. 3. 2021]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/nizkoprahova-zarizeni-pro-deti-a-mladez/>*

Filip docházel do NZDM na doporučení metodičky prevence z jeho základní školy. V rámci spolupráce se sociálním pracovníkem NZDM podařilo s Filipem navázat vztah a získat si jeho důvěru, což bylo klíčové pro to, aby se jim později svěřil se svým problémem. Ukázalo se, že jeho agresivní chování je odrazem domácího násilí, které na něm a jeho matce páchal jeho otčím. Díky včasnému kontaktu s pracovníkem Odboru sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) se podařilo situaci rychle řešit a Filip i jeho matka už nejsou násilím ohroženi.

Můžeme zde vidět nejen práci s klientem a odpovědnost pracovníků vůči němu, ale i rozdělení odpovědnosti za práci s ním s dalšími pracovníky, konkrétně s pracovníkem OSPOD a dále i pracovníků zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a v neposlední řadě i s Filipovou matkou. Ani v oblasti sociálních služeb, kde sociální pracovník pracuje přímo s dítětem, jako klientem, nesmí zapomínat na práva a povinnosti klienta, stejně jako jeho rodičů.

Právě rodiče, či zákonní zástupci mohou být zástupci dětského klienta a volat nás sociální pracovníky k naší odpovědnosti, pokud to ještě není v klientových kompetencích. Vedle našeho svědomí a našich klientů tak mohou tvořit další sekundární instanci naší odpovědnosti za námi vykonávanou práci.

5.1.2. Odpovědnost vůči budoucím generacím v rámci sociální práce s rodinou

Při práci s rodinou je klientem, s kterým sociální pracovník primárně komunikuje většinou jeden z rodičů dítěte, či oba. Ve své práci se pracovník zaměřuje hlavně na jejich přání a cíle. S dítětem většinou není v přímém kontaktu, nebo jen omezeně.

Děti a budoucnost rodiny jsou však stále hlavním tématem sociální práce s těmito klienty, ačkoliv se to tak nemusí jevit. V sociální rehabilitaci v organizaci Mezi proudy o.p.s. se pracovníci například zaměřují hlavně na problematiku bydlení. Klienti sem přicházejí převážně s cílem najít si nové bydlení, či udržet si to stávající, k čemuž se ovšem přidružuje spousta dalších dílčích cílů. Cíl mít stabilní bydlení však musí být něčím motivován a v případě rodin s dětmi to mohou být právě děti, kterým rodiče chtějí poskytnou dobré zázemí.

Pracovník je zde tedy opět subjektem odpovědnosti, předmětem je jeho vykonávaná práce, primární instancí jeho svědomí, ale sekundární instancí je rodič dítěte. Dítě se tak může stát sekundární instancí odpovědnosti jen v případě, kdy činnost sociálního pracovníka s ním přímo souvisí a ovlivňuje ho. To může nastat, pokud je zakázka ze strany rodiče přímo spjatá s dítětem. Příkladem může být pomoc s hledáním doučování pro dítě. V tomto případě má činnost sociálního pracovníka přímý dopad na dítě.

Jiné tomu je, pokud se jedná o zakázku, která není cílená přímo na dítě klienta. Na příkladu dvou kazuistik, které se mi podařilo v rámci praxe v organizaci Mezi proudy získat, lze pozorovat, že ačkoliv pracovník nabízí svoji službu zcela stejně a vykonává práci odpovědně, není jisté, že bude mít jeho snažení vždy stejný výsledek.

Na jedné straně máme rodinu Novákových,¹³⁶ kteří službu využili ve svůj prospěch, a nejen díky podpoře a pomoci sociální pracovnice, ale i díky převzetí vlastní odpovědnosti, tedy vlastní aktivní snahou, dosáhli velkého pokroku, našli si nové bydlení, práci a podařilo se jim získat děti zpět do péče.

Na straně druhé můžeme vidět rodinu Svobodových,¹³⁷ kteří za svojí situaci nechtějí odpovědnost převzít a pokoušejí se ji delegovat na sociální pracovníci. Ve své situaci tedy stagnují a neposouvají se ke svému cíli. Stále bydlí v nevyhovujícím bydlení, nenaučili se spořit peníze, ani si nenašli žádný zdroj dalších příjmů, ačkoliv jsou na to dostatečně kompetentní.

Rodiče jsou primárně ti, kteří nesou odpovědnost za své děti a za to, jak je vychovávají. Odpovědnost vůči budoucím generacím je tedy v tomto případě v jejich rukou. Záleží jen na nich, jak své děti vedou a zdali jim ukážou, jak svoji vlastní odpovědnost převzít, či nikoliv.

Myslím si, že sociální pracovník může pociťovat odpovědnost za svoji vykonanou práci vůči budoucím generacím, tedy dětem těchto klientů, ačkoliv se nejedná o zakázku přímo se týkající těchto dětí. Není ale v jeho kompetenci situaci dětí nějak změnit, protože kompetence zde mají rodiče dítěte. Pokud by byla situace v rodině natolik závažná, že by dítě ohrožovala, může kontaktovat pracovníky OSPOD, ale sám v této věci nemůže nijak konat.

¹³⁶ Viz Příloha č. 1.

¹³⁷ Viz Příloha č. 2.

Domnívám se tedy, že ačkoliv se pocit této odpovědnosti dostavit může, ve skutečnosti tuto odpovědnost sociální pracovník, který pracuje s rodinou, a tedy nepřímou i s budoucími generacemi většinou nemá.

6.2. Odpovědnost vůči ještě neexistujícím budoucím generacím v sociální práci

Ačkoliv u již existujících budoucích generací jsem dokázala přesně určit, které služby se jich týkají a které jsou na ně přímo zaměřeny, pro oblast ještě neexistujících budoucích generací bych takové dělení určila jen stěží.

Pravdou je, že nelze rozčlenit sociální služby na ty, které mají vliv na budoucí generace a které ne. I při péči o seniory může činnost sociálních pracovníků ovlivnit i další členy rodiny seniora, popřípadě jejich smýšlení, které pak předají dalším, i ještě nenarozeným generacím své rodiny.

V této diplomové práci se však nezabývám vlivem na budoucí generace, ale odpovědností vůči budoucím generacím. To, že na někoho máme svým chováním vliv, ještě nemusí znamenat, že za něj také máme odpovědnost. Jak jsem již psala několikrát dříve, máme odpovědnost za své činy a jejich dopady, ne však za činy druhého a už vůbec ne za něj jako za osobu.¹³⁸

Odpovědnost za ještě neexistující budoucí generace bych tedy viděla tam, kde naše činy mají přímý dopad na takové osoby a nejen domnělý, či námi nepovšimnutý, ale takový, který je přímo zamýšlen, popřípadě plně uvědomován daným aktérem.

Oblasti, ve kterých můžeme nalézt odpovědnost za ještě neexistující budoucí generace nacházím tři. Jsou jimi oblast sociální politiky, primární prevence v rámci sociální práce a oblast vzdělávání budoucích sociálních pracovníků

Všechny však lze zároveň shledat jako oblasti, kde lze najít i odpovědnost za již existující budoucí generace. V následujících kapitolách tyto oblasti blíže specifikuji a zaměřím se spíše na odpovědnost vůči generacím, které ještě neexistují. Myslím si totiž,

¹³⁸ SPAEMANN, R. *Šťěstí a vůle k dobru*. (s. 197)

že v těchto oblastech by mohla hrát důležitější roli. Navíc odpovědnost vůči již existujícím budoucím generacím jsem už popsala v předchozí části, a tak se domnívám, že bystrý čtenář dovede tuto odpovědnost v následujících oblastech spatřit.

5.2.1. *Sociální politika jako nástroj sociální práce a její spojitost s odpovědností vůči budoucím generacím*

Sociální politika je nástroj, díky kterému lze zlepšovat životní podmínky všech obyvatel daného státu. Dle Tomeše¹³⁹ se jedná o: „*Soustavné, cílevědomé úsilí sociálních subjektů o změnu nebo udržení sociálního systému.*“

Sociální politika tedy nemusí být výhradně státní záležitostí. Má jí i každý subjekt, který v něm působí, tedy například odbory, politické strany, zájmové i jiné nestátní organizace a další.¹⁴⁰

Jde tedy nejen o prosazování změn, které se mohou přímo týkat budoucích generací, ať už existujících, či ještě neexistujících, ale i o myšlenku udržitelného rozvoje. Tento pojem se netýká jen techniky, ale všeho, co souvisí s lidským systémem. Všechny roviny lidského systému jsou provázané, takže sociální rovina udržitelného rozvoje nemůže existovat bez ekonomické a environmentální.¹⁴¹

Důležitost sociálních služeb v tomto procesu se ukazuje na rozvoji sociálních služeb, jehož nástrojem je komunitní plánování. To má zajistit, aby vznikaly jen takové služby, které jsou v dané oblasti potřeba.¹⁴²

¹³⁹ TOMĚŠ, I. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Sociopress, 1996, 213 s. ISBN: 80-902260-0-0. (s. 19)

¹⁴⁰ SMUTEK, M. *Sociální politika*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 60 s. Texty k sociální práci. Veřejná a sociální politika, sv. 2. ISBN 978-80-7435-446-5. (s. 6)

¹⁴¹ ŠIMKOVÁ, E. Udržitelnost sociálních služeb. In: SMUTEK, M. ed. *Možnosti sociální práce na počátku 21. století*. Hradec Králové, 2005. Sborník příspěvků z mikrokonference. Edice texty k sociální práci. Univerzita Hradec Králové. (s.12-13)

¹⁴² Tamtéž. (s.16-17)

Jelikož neznáme identitu, a tedy ani přání a zájmy budoucích osob, je na současných aktérech sociální politiky, aby odvodili, jaká politika je do budoucna nejlepší, a to na celostátní, ale právě i na té místní úrovni. Stejně jako sociální politika ovlivňuje sociální pracovníky a jejich praxi, i sociální pracovníci mohou díky své praxi ovlivnit sociální politiku.

Pokud ve své práci například vidí, že by něco mohlo fungovat lépe, mohou se pokusit o prosazení takových změn. A nejen na úrovni celostátní, ale třeba jen ve své organizaci. Příkladem takové možnosti podílet se na změně je konsenzuální konference, na které sociální pracovníci mohou spolu s experty konzultovat dané téma. Na základě této diskuze pak mají dojít ke stanovisku, které pak slouží jako podklad pro politické rozhodnutí.¹⁴³

Kdo je tedy tím, kdo nese odpovědnost za to, jakým směrem se sociální politika bude ubírat? Kdo se komu bude odpovídat a za co konkrétně?

Jak jsem již rozebírala v části 4.2. *Kdo může nést odpovědnost za budoucí generace?*, za subjekt odpovědnosti nelze dosadit celé lidstvo, ani celý stát. Kolektivní odpovědnost se tedy vztahuje na jednotlivé subjekty sociální politiky, které jsou tvořeny jednotlivci a jejich aktivní individuální odpovědností a zastoupeny zástupcem.

Každému aktérovi sociální politiky náleží odpovědnost právě za jeho rozhodnutí, které v jejím rámci vykonal. Subjektem je tak ten daný politik, sociální pracovník či jiný člověk, který udělal dané rozhodnutí a ovlivnil jím další generace lidí.

Co se týče instance této odpovědnosti, v části 4.7. *Kdo nebo co je tedy instancí odpovědnosti za budoucí generace lidí?* jsem dospěla k závěru, že onou instancí, která každého morálně zavazuje je jeho vlastní svědomí.

Stejně je tomu i zde. Pokud existuje nějaká vyšší poslední instance už je otázka pro každého zvlášť. Existenci svědomí a jeho morálního závazku však nelze popřít. Odpovědnost za důsledky rozhodnutí, které změní sociální politiku státu, či dané organizace nese tedy ten člověk, který dané rozhodnutí udělal.

¹⁴³ Co je konsenzuální konference? In: *Centrum pro sociální a ekonomické strategie*. [online]. Praha, 2021 [cit. 17. 3. 2021]. Dostupné z: <https://konkon21.fsv.cuni.cz/o-konferenci/co-je-konsenzualni-konference/>

5.2.2. *Prevence v sociální práci jako zdroj odpovědnosti vůči budoucím generacím*

Prevence v rámci sociální práce, ale i v rámci jiných oborů by se mohla brát jako jedna z metod, kterou využívá sociální politika. Díky preventivním opatřením lze docílit lepšího vývoje jedince a tím i celé společnosti. Primární prevence se tedy snaží zamezit vzniku patologických jevů, které negativně ovlivňují jak současné, tak i budoucí generace.

Sociální práce je oborem humanitním, zaměřeným hlavně na člověka a jeho životní prostředí. Nezabývá se živou, ani neživotu přírodou. od toho jsou tu jiné obory, jako biologie, či ekologie. Jak jsem však psala v předešlé kapitole, roviny sociální, ekonomická i environmentální jsou nerozlučitelně propojené. Bez žádné této složky by lidská společnost nemohla fungovat.

Ekologická krize se tedy podle mého názoru netýká jen určité oblasti života člověka, ale zasahuje do všech a bude se možná čím dál tím více týkat i sociální práce. Díky zhoršování životních podmínek se může zhoršovat i zdravotní stav obyvatel, nebo jejich možnosti nalezení práce a podobně. Těchto souvislostí si všímá například i Papež František ve své encyklice *Laudato si'*.¹⁴⁴ Všímá si nerovností v globálním měřítku, které se s ekologickou krizí ještě prohlubují a vytváří tak další sociální, ekonomické i jiné problémy.

Ekologie by tedy mohla být tématem, kterému by se primární prevence v sociální práci mohla také věnovat. Nekoresponduje to však s jejím antropocentrickým zaměřením. Ani Gray a Coates¹⁴⁵ si nejsou jistí, zdali by ekologická krize měla být tématem, kterým by se sociální práce měla zabývat. Jsou si však také vědomi této spojitosti.

Myslím si, že pokud by se tímto tématem měla sociální práce zabývat, musela by vzniknout zcela nová subdisciplína, která by se na danou oblast specializovala. Sociální

¹⁴⁴ FRANTIŠEK. *Laudato si': encyklika: o péči o společný domov. Druhé, jazykově a odborně revidované vydání.* Praha: Paulínky, 2018. ISBN 978-80-7450-294-1. Dostupné z: <https://www.paulinky.cz/d/01/struct/Laudato-si-2-vyd.pdf>

¹⁴⁵ GRAY, M., COATES, J. Environmental ethics for social work: Social work's responsibility to the non-human world. (s.239)

práce jako taková je specializována jako humanitní obor, vyniká tedy jako obor zabývající se prací s lidmi a podle toho i směřuje vzdělávání sociálních pracovníků stejně jako své metody práce.

Primární prevencí, kterou se však sociální práce zabývá ve velké míře je prevence kriminality a prevence sociálního vyloučení. O obou jsem se blíže zmínila v kapitole 3.2. *Budoucí generace v rámci oboru sociální práce.*

V této oblasti sociální pracovníci působí většinou na již existující generace, vůči nimž tedy nesou i odpovědnost za svoji práci, tedy za to, jakým způsobem primární prevenci uskuteční. Aby byla co nejúčinnější, musí být přizpůsobena věku klientů, jejich pohlaví, znalostem a dalším faktorům.

Prováděním této prevence však působí i na ještě neexistující budoucí generace, a to většinou přímé potomky těch, kterým je primární prevence určena. Pomocí ovlivnění myšlení lidí, poskytnutí adekvátních znalostí, či schopností, které jim pomohou k lepšímu vývoji a tím i k lepšímu životu, ovlivňuje sociální pracovník i další generace. Děje se tak na principu transgeneračního přenosu. A stejně tak se přenáší i špatné zkušenosti a patologické chování.

Primární prevence je tedy podle mého názoru v sociální práci velmi důležitá. Děje se i v přímé práci s dětmi a mladistvými, například v již zmíněných nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež.

V první řadě zde tedy vidím morální závaznost sociálního pracovníka vůči tomu klientovi, se kterým v rámci primární prevence pracovník pracuje. Pokud bychom však nahlíželi na prevenci jako jeden z nástrojů sociální politiky, můžeme zde nalézt i odpovědnost vůči ještě neexistujícím generacím. V tomto případě platí to samé, co jsem již psala o této odpovědnosti v souvislosti právě se sociální politikou.

5.2.3. *Studenti sociální práce jako instance odpovědnosti vůči budoucím generacím*

Studenti oboru sociální práce se podle mého uvážení dají zařadit do obou kategorií, které jsem v diskuzi vymezila, tedy do již existujících generací, ale i do ještě

neexistujících budoucích generací v rámci sociální práce. Proto o nich chci pojednat v samostatné kapitole.

V obou případech vzdělání budoucích sociálních pracovníků ovlivní nejen jejich osobnost a tím jejich individuální praxi, ale i celkovou podobu sociální práce v budoucnosti. Pokud by se tedy například zavedl do studijních plánů nový povinný předmět, který by se věnoval výhradně primární prevenci, pracovníci by se na ní ve své praxi mohli o to více zaměřovat, jelikož by disponovali většími znalostmi, a tudíž i kompetencemi.

Studijní plány jsou bezesporu koncipovány právě tak, aby pokud možno působily na studenty právě v těch směrech, ve kterých vyučující a ti, kteří plány vytvářejí, vidí důležitost pro jejich profesní budoucnost.

Tato oblast opět úzce souvisí s již zmíněnou sociální politikou, jelikož sociální pracovníci jsou vedeni tím směrem, který určuje právě sociální politika. Ta se řídí určitými principy, které mají zajistit nejen zlepšení životních podmínek obyvatel, ale i udržitelný rozvoj v širším i užším slova smyslu. A jedním z prostředků, jak svého cíle dosáhnout, je vštěpování těchto principů budoucím sociálním pracovníkům.

Dle Šimkové¹⁴⁶ by se udržitelné sociální služby měly řídit principy jako decentralizace služeb, standardizace, adresnost či neziskovost sociálních služeb a dalšími. Tyto principy jsou tedy předávány v rámci studia budoucím sociálním pracovníkům, kteří tak pomáhají dosáhnout vytyčeného cíle.

Studenti jsou sekundárními instancemi odpovědnosti, a jako tací mohou volat k odpovědnosti za jejich vzdělání své vyučující, které jim vzdělání přímo zprostředkovávají. Ti nesou odpovědnost za svoji činnost coby pedagoga a za konkrétní předané znalosti.

Za obsah studia mají pak odpovědnost ti, kdo sestavili studijní plán a zároveň i ti lidé, kteří ho schválili a v případě vysoké školy mu udělili akreditaci, tedy členové Akreditačního úřadu.¹⁴⁷

I zde lze dojít k tomu, že vzdělávání budoucích sociálních pracovníků je další metodou sociální politiky. Každý sociální pracovník má navíc povinnost se dále ve svém

¹⁴⁶ ŠIMKOVÁ, E. Udržitelnost sociálních služeb. (s.14)

¹⁴⁷ Zákon č. 137/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění platném k 16. 3. 2021. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Číslo 137, ročník 2016, částka 53. (§ 79)

oboru vzdělávat.¹⁴⁸ Zde záleží na jeho zaměstnavateli a mnohdy jen na něm samém, jaké vzdělávací aktivity si vybere. Díky svému profesnímu rozvoji pak může podávat lepší pracovní výkon za něž je odpovědný vůči svým klientům.

V tomto případě tedy může volat k jeho svědomí odpovědnosti, popřípadě on sám svého zaměstnavatele, který má i ze zákona odpovědnost toto vzdělání pracovníkovi poskytnout. Zaměstnavatele tak zavazuje nejen odpovědnost vůči zaměstnanci jakožto sekundární instanci odpovědnosti, ke svému svědomí, coby primární instanci odpovědnosti, ale i zákon, tedy normativní standard naší společnosti.

¹⁴⁸ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. (§ 111)

7. ZÁVĚR

Mým cílem bylo zjistit, zda a do jaké míry je téma odpovědnosti vůči budoucím generacím relevantní pro obor sociální práce. Na otázku, zdali je toto téma pro sociální práci relevantní bych odpověděla ano. Sociální pracovník může být s odpovědností vůči budoucím generacím konfrontován, může ji pociťovat a je podle mě důležité, aby věděl, jak s ní zacházet.

Otázka, do jaké míry je toto téma pro sociální práci relevantní se už zodpovídá hůře, když chybí nějaké přesné měřítko. Myslím si však, že velmi. Tedy alespoň pro určité oblasti sociální práce. A to konkrétně pro sociální práci s dětmi a mládeží i s rodinou a pro sociální politiku jako nástroj sociální práce.

První oblast je konfrontována hlavně s odpovědností za již existující budoucí generace v podobě přímé práce s takovým jedincem, či s jeho rodiči. Druhá oblast hraje významnou roli při vytváření životních podmínek jak pro již existující budoucí jedince, tak pro ty, kteří ještě neexistují.

Je tedy zřejmé, že sociální pracovníci se s otázkou odpovědnosti vůči budoucím generacím v praxi setkat mohou, někteří více než jiní. Pro některé pracovníky tak může být téma relevantní a aktuální, zatímco pro jiné zcela vzdálené.

Domnívám se však, že je vhodné, aby si každý sociální pracovník uvědomoval, že jeho práce může mít dopady i na lidi, kteří nejsou přímo jeho klienty, a to ať už v rovině přítomnosti, tak i té budoucí.

Vědomí vzájemné provázanosti je podle mě nejlepší půdou pro růst solidarity a morálně závazného odpovědného chování. Pokud v lidech poroste solidarita vůči současníkům, již existujícím budoucím generacím, ale i třeba vůči seniorům, je pravděpodobné, že poroste i solidarita vůči ještě neexistujícím lidem.

To jsou však jen moje domněnky. Bylo by jistě zajímavé toto téma blíže prozkoumat. Stejně tak odpovědnost vůči budoucím generacím v rámci sociální práce by si zasloužila ještě detailnější průzkum.

A to i otázka kolektivní odpovědnosti, které jsem se ve své práci také dotkla. Kolektivní odpovědnost subjektů sociální práce vůči budoucím generacím by si zasloužila bližší vymezení. Jelikož takový kolektiv musí být jasně vymezen

a definován, a musí mít svého zástupce, dá se předpokládat, že odpovědnost ponese právě tento zástupce. Ale je tomu opravdu tak? Nebo spíše, je tomu tak vždy?

Ve své práci jsem se zaměřovala hlavně na individuální odpovědnost sociálního pracovníka, a to hlavně vůči jeho klientům. Odpovědnost kolektivních subjektů sociální práce by vyžadovala důslednější zkoumání jejich systémů, jejich přesné vymezení a definici. I to by mohl být další podnět pro budoucí zkoumání.

Co jsem však ve své práci zjistila je to, že kolektivní odpovědnost nelze připsat tak velké skupině jako je stát, či celé lidstvo. Nemůžeme tedy přisuzovat odpovědnost sociální politice jako celku.

Vzhledem k tomu, že téma odpovědnosti za budoucnost se v etice diskutuje celkem krátce, tak mě příliš nepřekvapilo, že jsem neobjevila žádné zdroje, které by se věnovaly přímo spojení této odpovědnosti a sociální práce. Co mě však překvapilo, byl nízký počet nalezených pojednání o samotné odpovědnosti v rámci literatury věnující se práci sociálního pracovníka. Vzhledem k povaze profese bych čekala větší důraz na odpovědnost sociálního pracovníka a na to, jak řešit různé konflikty mezi jeho různými odpovědnostmi.

V mé diplomové práci se mi nicméně podařilo vymezit základní oblasti, kde se tato odpovědnost vyskytuje a dokázat tedy na teoretické rovině, že odpovědnost vůči budoucím generacím lze v oboru sociální práce nalézt. A ačkoliv jsem teorii propojila i s kazuistikami z praxe, stále je tu možnost dalšího bádání.

Například výzkum zaměřený přímo na sociální pracovníky a jejich vnímání této odpovědnosti by ukázal, zdali o své práci přemýšlejí v těchto rovinách, nebo nikoliv. Zajímavé by bylo jistě i prozkoumat vliv předešlých rozhodnutí v rámci sociální práce na nás, jako budoucí osoby v té době ještě neexistující. O odpovědnosti vůči generacím minulým pojednává ve své práci například i Meyer.¹⁴⁹ Ačkoliv by to bylo jistě zajímavé téma, rozsah této diplomové práce jej nedovoluje zcela obsáhnout. Navíc by se míjelo s cílem mé práce.

Ačkoliv je téma odpovědnosti vůči budoucím generacím zajímavé a plné dalších možností, kam se ubírat, není jistě tím hlavním, co sociální práce a sociální pracovníci ve své praxi musí řešit. V rámci odpovědnosti je to však určitě jedna ze složek, které

¹⁴⁹ MEYER, L. Intergenerational Justice. (část 5)

by si měl být sociální pracovník vědom. Hlavně tedy ten, který s budoucími generacemi přímo pracuje.

Tuto odpovědnost však podle mého názoru nelze vyvyšovat nad odpovědnosti jiné. A stejně tak jako se sociální pracovník musí naučit nalézt rovnováhu mezi odpovědností vůči klientům, kolegům, svojí rodině, sobě a mnoha dalším, tak i odpovědnost za budoucí generace musí být zařazena pomocí žebříčku hodnot na své místo.

Bylo by těžké paušálně určit, kdy má přednost odpovědnost vůči současným generacím a kdy ta vůči budoucím lidem. Sám Jonas¹⁵⁰ ve své práci odpovědnost za budoucnost nevyvyšoval nad jiné hodnoty. Upozornil však na možný zánik lidstva, čímž zdůraznil i důležitou hodnotu, a to zachování života.

V sociální práci by se sociální pracovník nemohl bát vymizení klientů. Spíše jejich nárůstu. Právě představa pokračujícího transgeneračního, ale i jiného přenosu násilí, chudoby, či dalších patologických jevů na budoucí generace může být zdrojem snahy o primární prevenci a o zabránění těchto jevů.

Každý z lidí, ať už je to sociální pracovník, klient, či někdo koho se sociální práce vůbec netýká se může osobně o toto téma zajímat a angažovat se v různých činnostech podporující odpovědnost za budoucí generace. Mnoho lidí tak činí ať už na úrovni prosociálních aktivit či ekologických. A nemusí to být velké činy. Stačí například produkovat méně odpadu, či odpustit si kupování drahých značkových věcí a ušetřit více peněz pro svoje děti.

V rámci sociální práce může sociální pracovník působit na klienty i tímto směrem. To už je však spíše odrazem jeho osobnosti a osobních hodnot než hodnot oboru sociální práce. Jak oddělit soukromý a pracovní život je také jedna z velkých otázek nejen sociální práce, ale i mnoha dalších profesí.

Každý sociální pracovník by si podle mě měl uvědomovat, jakou má nad klienty moc. S nárůstem moci, narůstá i naše odpovědnost. I před tím varoval Jonas.¹⁵¹ a sociální pracovník opravdu disponuje mocí, kterou by však neměl zneužívat. Dle Jonase lze takovou moc uplatnit jen pokud budeme vnímat možné následky našich činů.

Zajímavou otázkou může být i otázka „hypotéky“ vůči budoucím generacím. Dělá sociální práce něco, co by mohlo ztížit přístup budoucích generací k sociálním službám?

¹⁵⁰ ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativněteologické pozadí v díle Hanse Jonase.* (s. 40)

¹⁵¹ JONAS, H. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci.* (s. 191)

Jde naše společnost tím správným směrem, aby i v budoucnu měli lidé důstojný život a přístup ke všem zdrojům spravedlivě?

Toto jsou otázky, které by při dalším zkoumání odpovědnosti vůči budoucím generacím v rámci sociální práce mohly být kladeny. A jelikož v odborné literatuře zatím nenalezneme mnoho relevantních zdrojů k tomuto tématu, nezbyvá než doufat, že se časem i odpovědnost vůči budoucím generacím probojuje alespoň trochu do studijních publikací a přispěje tak k lepší praxi sociálního pracovníka.

SEZNAM LITERATURY

KNIŽNÍ ZDROJE

1. ATTFIELD R. Future Generations. In: ten HAVE, H. ed. *Encyclopedia of Global Bioethics*. Springer, Cham, 2014, 3030 s. ISBN: 978-3-319-05544-2. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-3-319-05544-2_205-2
2. FISCHER, O., JINEK, J. Etika sociální práce. In: MATOUŠEK, O., a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 154-158. ISBN 978-80-262-0366-7.
3. FRANTIŠEK. *Laudato si': encyklika: o péči o společný domov*. Druhé, jazykově a odborně revidované vydání. Praha: Paulínky, 2018. ISBN 978-80-7450-294-1. Dostupné z: https://www.paulinky.cz/_d/01/struct/Laudato-si-2-vyd.pdf
4. HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce: metodická příručka pro učitele a supervizory v sociální práci*. Praha: Osmium, 1999, 167 s. ISBN 80-902081-8-5.
5. JANEBOVÁ, R. *Teorie a metody sociální práce – reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 120 s. Texty k sociální práci. Vybrané kapitoly z teorií a metod sociální práce, sv. 12. ISBN 978-80-7435-374-1.
6. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6.
7. JONAS, H. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Praha: Oikoymenh, 1997, 318 s. Oikúmené. ISBN 80-86005-06-2.
8. KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1976, 135 s.
9. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Vydání osmé, v Portále sedmé. Praha: Portál, 2016, 147 s. ISBN 978-80-262-1147-1.

10. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008, 271 s. ISBN 978-80-7367-368-0.
11. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001, 309 s. ISBN 80-7178-473-7.
12. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., a kol. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010, 351 s. ISBN 978-80-7367-818-0.
13. MATOUŠEK, O., KŘÍŠŤAN, A., ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, 570 s. ISBN 978-80-262-0366-7.
14. MILL, J. S. *On Liberty*. Kitchener: Batoche Books, 2001, 109 s. OCLC: 229016269.
Dostupné z: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/mill/liberty.pdf>
15. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001, 168 s. ISBN 80-903070-0-0.
16. NAVRÁTILOVÁ, J. Vzdělávání v sociální práci. In: MATOUŠEK, O., a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 509-511. ISBN 978-80-262-0366-7.
17. NEČADOVÁ, V. *Sociální politika*. Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2010, 91 s. ISBN 978-80-87035-49-8.
18. NOVOTNÁ, J. *Teorie sociální práce: skriptá*. Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2014, 127 s. ISBN 978-80-87035-96-2.
19. ONDOK, J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, 110 s. Studie Teologické fakulty Jihočeské university, sv. 4. ISBN 80-7192-239-0.

20. *Sborník ke Světovému dni sociální práce: Proměny hodnot a limitů sociální práce: 17. března 2020*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2020, 77 s. ISBN 978-80-7421-220-8.
21. ŠIMEK, V. Je pouze dvojmístné pojetí prospektivní morální odpovědnosti kolektivního subjektu realistické? In: ŠIMEK, V., DROZENOVA, W. *Filosofie Hanse Jonase*. Praha: Filosofia, 2019, s. 137-164. ISBN: 978-80-7007-601-9.
22. ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost a její filosofické a spekulativněteologické pozadí v díle Hanse Jonase*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2018, 483 s. ISBN 978-80-7325-429-2.
23. SMUTEK, M. *Sociální politika*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 60 s. Texty k sociální práci. Veřejná a sociální politika, sv. 2. ISBN 978-80-7435-446-5.
24. SPAEMANN, R. *Štěstí a vůle k dobru*. Praha: Oikoymenh, 1998, 220 s. ISBN: 80-86005-01-0.
25. TOMEŠ, I. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Sociopress, 1996, 213 s. ISBN: 80-902260-0-0.
26. TREMMEL, J. CH. *A Theory of Intergenerational Justice*. London: Routledge, 2009, 256 s. ISBN: 9781849774369. Dostupné z: <https://www.taylorfrancis.com/books/theory-intergenerational-justice-joerg-chet-tremmel/10.4324/9781849774369>
27. TREMMEL, J. CH., ed. *Handbook of Intergenerational Justice*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2006, 368 s. ISBN: 978 1 84542 900 3. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/298455096_Handbook_of_intergenerational_justice
28. ZAPLETAL, J. *Prevence kriminality*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000, 102 s. ISBN 80-7251-047-9.

ČASOPISECKÉ ZDROJE

29. GRAY, M., COATES, J. Environmental ethics for social work: Social work's responsibility to the non-human world. In: *International journal of social welfare*, 2012, roč. 2012, č. 21, s. 239-247. ISSN 1369-6866. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-2397.2011.00852.x>
30. JONAS, H. K ontologickým základům etiky budoucnosti. In: *Filosofický časopis*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2011, roč. 59, č. 6, s. 897-908. ISSN 0015-1831.
31. LEWIS, O. The Culture of Poverty. In: *Scientific American*, 1966, roč. 215, č. 4, s. 19.-25. ISSN: 0036-8733.. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/24931078?seq=1>
32. MACHALOVÁ, T. Dvě koncepce etiky odpovědnosti: H. Jonas a K.-O. Apel. In: *Filosofický časopis*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1997, roč. 45, č. 3, s. 443-459. ISSN 0015-1831.
33. MEYER, L. Intergenerational Justice. In: ZALTA, E. N. ed. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Metaphysics Research Lab, Stanford University, Summer 2020 Edition, 2003, posl. aktualizace 10. 8. 2015 [cit. 29. 11. 2020]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/justice-intergenerational/>
34. OPATRŇY, M. Etická dilemata vyplývající z odpovědnosti sociálních pracovníků k sobě samým a dilemata v nastavení hranic vůči klientům. In: *Sešit sociální práce*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, roč. 2015, č. 4, s. 41-46. ISSN 978-80-7421-089-1. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/4ssp.pdf/2af07787-f05f-f1c9-2cc5-1171dc446ac0>
35. ŠIMEK, V. K problematice morální odpovědnosti vůči budoucím generacím v sociálním učení církve: Pokus o filosofický přístup. *Studia theologica*, 2017, roč. 19, č. 1, s. 143-165. ISSN 12128570. Dostupné z: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2017/01/08.pdf>

36. ZOZULIAK-SLUCHYK, R. Pedagogical system for forming professional ethics in future social workers at universities. In: *Professional pedagogy*. Institute of vocational education and training of NAES of Ukraine, 2019, roč. 1, č. 18, s. 37-41. ISSN 2617-1759. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/335220961_PEDAGOGICAL_SYSTEM_FOR_FORMING_PROFESSIONAL_ETHICS_IN_FUTURE_SOCIAL_WORKERS_AT_UNIVERSITIES

INTERNETOVÉ ZDROJE

37. BAJEROVÁ, J. Nízkoprah není herna, je to sociální práce s ohroženými dětmi a mládeží. In: *Společnost Podané ruce* [online]. Brno: Společnost Podané ruce, 2019, posl. aktualizace 6. 5. 2020 [cit. 14. 3. 2021]. Dostupné z: <https://aktualne.podaneruce.cz/romske-deti-nizkoprahove-kluby/>
38. BERAN, P. Odpovědnost. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, V.V.I., posl. aktualizace 7. 2. 2018 [cit. 29. 11. 2020]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Odpovednost>
39. *Claire's Place Foundation: Foundation for cystic fibrosis support* [online]. California: Claire's Place Foundation, 2020 [cit. 3. 3. 2021]. Dostupné z: <https://clairesplacefoundation.org>
40. Co je konsenzuální konference? In: *Centrum pro sociální a ekonomické strategie*. [online]. Praha, 2021 [cit. 17. 3. 2021]. Dostupné z: <https://konkon21.fsv.cuni.cz/o-konferenci/co-je-konsensualni-konference/>
41. *Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR*. [online]. Společnost sociálních pracovníků ČR. Účinnost od 20. 5. 2006. [cit. 28. 2. 2021]. Dostupné z: http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspr.pdf

42. Ex 20,5. In: *Bible 21: Překlad 21. století* [online]. Praha: Nadační fond Bible21, 2012 [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.bible21.cz/online#exodus/20/5>
43. Ez 18,20. In: *Bible 21: Překlad 21. století* [online]. Praha: Nadační fond Bible21, 2012 [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.bible21.cz/online#ezechiel/18/20>
44. *FRIDAYS FOR FUTURE* [online]. Iceland: flokinet, 2020 [cit. 16. 2. 2021]. Dostupné z: <https://fridaysforfuture.org>
45. KABÁTEK, A. Generace. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, V.V.I., 2020 [cit. 2. 1. 2021]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Generace>
46. KAHUDA, F. Mládež (MSgS). In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, V.V.I., 2020 [cit. 14. 3. 2021]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Mládež_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Mládež_(MSgS))
47. LINHART, J. Pokolení. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, V.V.I., 2020 [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Pokolení>
48. *Návod na použití generací: boomers, mileniálové, generace Z, ...* [online]. Praha: Forbes Česko, 2016 [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné z: <http://generace.forbes.cz/tabulka/>
49. *PMS: Probační a mediační služba České republiky* [online]. Praha, 2002 [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz>
50. Primární prevence. In: *THEiA krizové centrum o.p.s.* [online]. České Budějovice, 2017 [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.theia.cz/primarni-prevence/>
51. Stephen Hawking: British physicist. In: *Britannica* [online]. Chicago: Encyclopædia Britannica, posl. aktualizace 10. 3. 2021 [cit. 17. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Stephen-Hawking>

52. ŠULC, L. Případy sociálního pracovníka z nízkoprahového zařízení pro děti a mládež v Praze. In: *Sociální práce, sociálna práca*. [online]. Praha: Časopis sociální práce, 2020 [cit. 15. 3. 2021]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/nizkoprahova-zarizeni-pro-deti-a-mladez/>
53. *Úmluva o právech dítěte a související dokumenty*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016. ISBN 978-80-7421-120-1. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/Preklady-dokumentu-OSN.pdf>
54. *Všeobecná deklarace lidských práv*. Praha: Informační centrum OSN, 2015. ISBN 978-80-86348-42-1. Dostupné z: https://www.mzv.cz/file/3156327/Vseobecna_deklarace_lidskych_prav.pdf
55. Minimální standard vzdělávání v sociální práci ASVSP. In: *Asociace vzdělavatelů v sociální práci* [online]. Brno: ASVSP, posl. aktualizace 14. 11. 2019. [cit. 23. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.asvsp.org/standardy/>

AKADEMICKÉ PRÁCE

56. DRÁPALOVÁ, K. *Fenomén sociálního vyloučení a způsoby jeho řešení v České republice*. Brno, 2018. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce T. Katrňák.
57. KAŇÁK, J. *Odpovědnost(i) v rámci sociální práce: Individuální konstrukty pojmu odpovědnost u pracovníků a pracovníků vykonávajících svou profesi v chráněných dílnách v rámci organizace pracující s lidmi s postižením*. Praha, 2007. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Evangelická teologická fakulta. Vedoucí práce M. Vorlová.

58. KASALOVÁ, A. *Filosofická a psychologická problematika svobodné vůle; svobodná vůle a odpovědnost*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Vedoucí práce J. Kosek.
59. KLINGELOVÁ, A. *Role sociálních pracovníků jako lektorů primární prevence v programech primární prevence*. Brno, 2018. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce D. Dlouhá.
60. KUBÁTOVÁ, M. *Konflikt odpovědností u sociálních pracovníků z organizace Fokus České Budějovice*. České Budějovice, 2019. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Vedoucí V. Šimek.
61. PETRÁŠKOVÁ, J. *Kompetence sociálních pracovníků v soudobé společnosti*. České Budějovice, 2015. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Vedoucí práce M. Elichová.
62. SAUGSTAD, J. *Moral Responsibility towards Future Generations of People: Utilitarian and Kantian Ethics compared*. Lecture at University of Oslo, 1994. Dostupné z: https://global.oup.com/us/companion.websites/9780195332957/student/adtlchapter/pdf/Future_Chapter.pdf
63. ŠIMEK, V. *Východiska, význam etiky pro sociální práci, profesní etika, etické kodexy, odpovědnost sociálního pracovníka*. Studijní text tve_2. Nepublikovaný studijní materiál.
64. ŠIMKOVÁ, E. Udržitelnost sociálních služeb. In: SMUTEK, M. ed. *Možnosti sociální práce na počátku 21. století*. Hradec Králové, 2005. Sborník příspěvků z mikrokonference. Edice texty k sociální práci. Univerzita Hradec Králové.
65. VALCHÁŘOVÁ, E. *Mezigenerační vztahy a stárnutí, sociální solidarita pohledem studentů středních škol*. Zlín, 2018. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce: J. Balvín.
66. VÍCHA, L. *Svobodná vůle a odpovědnost*. Brno, 2013. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Vedoucí práce T. Sobek.

ZÁKONY

67. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění platném k 30. 3. 2021. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Číslo 108, ročník 2006, částka 37.
68. Zákon č. 137/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění platném k 16. 3. 2021. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Číslo 137, ročník 2016, částka 53.
69. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění platném k 1. 1. 2021. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Číslo 89, ročník 2012, částka 33.

SEZNAM PŘÍLOH

- 1) Příloha 1 Kazuistika rodiny č. 1. Vlastní archiv.
- 2) Příloha 2 Kazuistika rodiny č. 2. Vlastní archiv.

Příloha č. 1

KAZUISTIKA RODINY č. 1

Novákovi (pseudonym)

Následující kazuistiku jsem mohla vypracovat pomocí archivu organizace

Mezi proudy o.p.s.

Rodina Nováková vyhledala službu sociální rehabilitace před rokem, s přáním nelézt nové stabilní bydlení a s cílem, aby jim do tohoto bydlení byly navraceny do péče tři dcery, které byly v té době v péči prarodičů. Rodina měla stále v péči dva syny.

Rodina v té době bydlela v doléčovacím centru, kde se oba manželé léčili ze závislosti na drogách a alkoholu. Oba byli silně motivováni se k závislosti již nevracet.

Sociální pracovnice organizace Mezi proudy navázala spolupráci s matkou dětí. Ta neměla v dětství stabilní zázemí. Rodiče spíše pracovali, než aby se věnovali dětem, měla tedy vždy dostatek financí, díky kterým se však bez problému dostala k drogám.

V době, kdy kontaktovala organizaci, potřebovala paní Nováková pomoci s vyhledáváním bydlení, zaměstnání, s řešením dluhů, s péčí o nemocného syna a s navrácením dcer do péče. Na těchto činnostech spolupracovala i spolu s manželem s dalšími organizacemi.

Sociální pracovnice sociální rehabilitace jí tedy pomohla sepsat životopis a hledat nabídky práce a bytů. Hledala s ní další možnosti, jak zlepšit její situaci, například podání žádosti o vymazání trestního rejstříku, které by jí pomohlo k získání práce. Oba manželé byli aktivní, podařilo se jim sehnat jak práci, tak bydlení. Sociální pracovnice jim také pomohla zprostředkovat pomoc materiální banky, která poskytuje potřebným použitý nábytek za nižší ceny.

V rámci psychické podpory, aby manžel nemusel chodit ještě o víkendech na brigády a byl tak v psychické pohodě a mohl se více věnovat dětem, podpořila sociální pracovnice rodinu i potravinovou pomocí.

Po půl roce jejich snažení už se zabydleli v novém bytě, chodí pravidelně do práce a podařilo se jim i získat do péče zpět všechny děti.

Příloha č. 2

KAZUISTIKA RODINY č. 2

Svobodovi (pseudonym)

Následující kazuistiku jsem mohla vypracovat pomocí archivu organizace

Mezi proudy o.p.s.

Rodina Svobodových vyhledala službu sociální rehabilitace před dvěma lety, aby našla pomoc s hledáním nového vyhovujícího bydlení. V té době rodina bydlela v bytě 2+1 se šesti dětmi, ze kterého se ale do třech měsíců musela vystěhovat.

Jeden ze synů byl již zletilý a chtěl se osamostatnit, dvě z dětí byly tělesně postižené a vyžadovaly zvýšenou péči, s nejmladší dcerou byla matka na mateřské dovolené. Sociální pracovnice organizace Mezi proudy navázala bližší spolupráci s panem Svobodou, komunikovala však i s jeho partnerkou.

Oba vyrůstali v chudých poměrech, paní Svobodová v ústavní výchově. V dětství zažila zneužívání. Ani jeden neměli podporu svojí primární rodiny.

Jejich příjem činil dohromady asi čtyřicet tisíc a měli i našetřeno na vstupní náklady. Rodina ale neuměla hledat nabídky bytů, ani neměla přístup k internetu, aby si sama nabídky hledala. Sociální pracovnice jim tedy pomáhala s hledáním inzerátů.

Za krátko se však ukázaly problémy s hospodařením s penězi, kdy rodině pomalu nezůstávalo na konci měsíce na jídlo. Navíc byl pro ně problém sehnat byt s tolika dětmi. Do termínu vystěhování sehnali garsoniéro za 14 000,- měsíčně. Až po nastěhování však zjistili, že byt je ve velmi špatném stavu. Teplá voda tekla jen dvě hodiny denně, elektrika neustále vypadávala, navíc pro ně byl byt malý.

Sociální pracovnice pracovala individuálně i s jejich synem, který měl problém se osamostatnit, ale s její podporou to zvládl a nyní již bydlí sám, pracuje na plný úvazek a je v životě spokojený.

Rodina Svobodových však nadále zůstává v malém bytě s pěti dětmi. Sociální pracovnice vyhledala několik možností žádosti o nadační pomoc, pomohla jim zařadit se do projektu Housing first, který pomáhá zabydlovat potřebné lidi v městských bytech a poskytovala jim i potravinovou banku.

Matka s otcem však nevyvíjí žádnou aktivitu, aby nabídek žádostí od sociální pracovnice využili, sami se nesnaží najít nový byt, ani vylepšit svojí finanční situaci tím, že by si našli práci. Naopak se stupňují jejich žádosti o poskytnutí potravinové pomoci a vyčítavé jednání vůči sociální pracovníci, ze kterého vyplývá, že na ní chtějí delegovat svoji odpovědnost za řešení situace.

ABSTRAKT

ADÁMKOVÁ, Hana. *Je odpovědnost vůči budoucím generacím relevantní téma pro sociální práci?* České Budějovice, 2021. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce V. Šimek. Konzultant práce H. Machulová.

Klíčová slova: odpovědnost, budoucí generace, mezigenerační spravedlnost, sociální práce, etika odpovědnosti za budoucnost

Práce se zabývá odpovědností vůči budoucím generacím v rámci oboru sociální práce. Nejprve jsou charakterizovány základní pojmy, jako sociální práce, budoucí generace a odpovědnost. Posléze se text věnuje odpovědnosti vůči budoucím generacím, kterou propojuje s praxí sociálních pracovníků. V diskuzi se text věnuje konkrétním oblastem, kde se odpovědnost vůči budoucím generacím v sociální práci nachází. Konkrétně pak tuto odpovědnost dělí na dva druhy, a to vůči již existujícím budoucím generacím, a ještě neexistujícím budoucím generacím. Odpovědnost vůči již existujícím budoucím generacím nalézá v oblasti sociální práce s dětmi a dospívajícími a v sociální práci s rodinou. Odpovědnost vůči ještě neexistujícím budoucím lidem lze najít v oblasti sociální politiky, jakožto nástroji sociální práce, ve vzdělávání budoucích sociálních pracovníků či v oblastech sociální práce, které se zabývají prevencí. Tato práce ukazuje, že odpovědnost vůči budoucím generacím je pro obor sociální práce relevantním pojmem, který má v oboru své místo.

ABSTRACT

Is responsibility towards future generations relevant topic for the social work?

Key words: responsibility, future generations, multigenerational justice, social work, ethics of responsibility for the future

The thesis deals with the responsibility towards future generations within the field of social work. First, basic concepts such as social work, future generations and responsibility are characterized. Subsequently, the text deals with the responsibility towards future generations, which it connects with the practice of social workers. In the discussion, the text focuses on specific areas where responsibility towards future generations in social work is found. Specifically, it divides this responsibility into two types, namely to existing generations and non-existent future generations. The thesis finds responsibility for existing future generations in the field of social work with children and adolescents and in social work with the family. Responsibility towards non-existent future people can be found in the field of social policy, as a tool of social work, in the education of future social workers or in the areas of social work that deal with prevention. This work proves that responsibility towards future generations is a relevant concept for the social work, which has its place in the field.